

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİK
FAALİYETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Ali KAHRAMAN

Doç. Dr. Mustafa ALICI

Tez Danışmanı

RİZE 2011

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

10 / 06 / 20011

Mustafa Ali
KAHRAMAN

ÖNSÖZ

Tarihte misyonerlik faaliyetleri olarak adlandırılan uygulamalara bakıldığında bu uygulamaların günümüzde yapılan misyonerlik çalışmalarından çok da farklı olmadığı görülmektedir. Nitekim tarihte Hristiyanlığı yaymak amacıyla birlikte siyasi, kültürel ve ekonomik kaygılarla Haçlı Seferlerinin düzenlenişi, daha sonraki süreçte de Hristiyanlığı yaymak isteyen misyonerlerin, Batılı devletlerin politikalarında kullanılması bu tespiti doğrulamaktadır.

Misyonerlerin çalışmalarında her türlü yöntemi kendilerine meşru görmeleri Anadolu üzerinde yapılan faaliyetlerde de kendini göstermiştir. Anadolu'da birlik ve beraberlik içerisinde yüzlerce yıl kardeşçe yaşayan insanların, bu halleriyle Hristiyanlaştırılmaları zor olduğundan, misyonerler Anadolu halkları arasında etnik ayrımcılığı tetikleyecek çalışmalarda bulunmaya başlamıştır. Bu sebeple ülke, bu faaliyetlerin neticesinde çıkan isyanlarla bölünme noktasına kadar gelmiştir.

Günümüzde misyonerlerin yaptığı çalışmalara baktığımızda değişen dünya şartlarına kendini uyarladığını, faaliyetlerine bütün olasılık ve şartları göz önünde bulundurarak devam ettiklerini görmekteyiz.

Bu çalışmada, özellikle son yıllarda Orta ve Doğu Karadeniz Bölgeleri'nde yürütülen misyonerlik faaliyetleri hakkında genel bilgiler verilmesi amaçlanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle misyonerlik ile ilgili kavramlar üzerinde kısaca durulmuş, misyonerlik tarihi hakkında özet bilgilere değinilmiştir. Ayrıca, günümüze ışık tutması amacı ile milli mücadele yıllarında misyonerlerin genel olarak ülkemizde, özelde de Karadeniz Bölgesi'nde yürüttükleri yoğun faaliyetler hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın giriş kısmında sıkça kullandığımız "misyonerlik" kavramı ve bu kavramın Hristiyanlar için ne anlama geldiğinden bahsederek söz konusu kavramın İslami literatürdeki "tebliğ" anlayışı arasındaki farkına kısaca değindik. Bununla birlikte aynı bölümde konuya zemin teşkil etmesi adına Hristiyan misyon tarihi hakkında özet bilgilere yer verdik.

İkinci kısımda milli mücadele yıllarından beri ülkemizin başını ağrıtan, özellikle Yunanistan tarafından sıklıkla gündeme getirilen Pontus meselesinin dünü, bugünü ve bu bağlamda ülkemizde ve diğer ülkelerde yürütülen pontusçu çalışmalar hakkında bilgiler verdik.

Üçüncü kısımda ise Karadeniz'in orta ve doğu bölgelerinin kıyı şeridini oluşturan şehirleri tek tek inceleyip bu bölgelerde Hristiyanlara ait yer ve mekânları tespit ettik ve aynı zamanda da bu yerlerde misyonerlerin kullandıkları temel argümanlar ve faaliyetler hakkında bilgiler verdik.

Sonuç kısmında ise Karadeniz Bölgesi'nde görülen misyonerlik faaliyetlerini diğer bölgelerde uygulanan misyonerlik faaliyetlerinden ayıran kendine has hususiyetlerine değinerek tezimizle ilgili genel bir sonuca ulaşmaya çalıştık.

Bu çalışmamda başından sonuna kadar beni her yönüyle destekleyen danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Alıcı'ya, benden yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Nebi Gümüş ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman Turan hocalarıma ve son olarak da eğitim-öğretim hayatımda ve hususiyle tez çalışmam boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve tüm emeği geçen dostlarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Mustafa Ali KAHRAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI	2
1.3. MİSYON, MİSYONER VE MİSYONERLİK KAVRAMLARI	3
1.4. MİSYONERLİĞİN GENEL TARİHÇESİ.....	7
1.5. ANADOLUDAKİ MİSYONERLİĞİN TARİHÇESİ.....	10
2. KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİĞİN TARİHÇESİ VE GÜNÜMÜZDE PONTUSÇU FAALİYETLER	14
2.1. KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN TARİHÇESİ	14
2.1.1. Misyonerlik Faaliyetlerinin Merkezi Amerikan Board ve Merzifon Amerikan Koleji.....	14
2.1.2. Karadeniz’de Kurulan İki Devlet Pontus Devleti ve Trabzon İmparatorluğu.....	17
2.1.2.1. Pontus Kelimesinin Kökeni	17
2.1.2.2. Pontus Devleti (M.Ö. 298-M.S. 63)	18
2.1.2.3. Trabzon Rum İmparatorluğu (1204-1461)	20
2.1.2.4. Tarihte Pontus Coğrafyası ve Bu Coğrafyayı Oluşturan Unsurlar.....	20
2.2. GÜNÜMÜZDE KARADENİZ BÖLGESİNDE PONTUSÇU FAALİYETLER	23
2.2.1. 19. Yüzyıl Pontus Devletini Canlandırma Hayali	23
2.2.2. Pontus Meselesi Nedir?.....	25
2.2.3. Yunanistan’ın Rum Soykırım İddiaları.....	25
2.2.4. Bölgeyle Yakından İlgilenen Pontusçu Dernekler ve Faaliyetleri	27
2.2.5. Çevrecilik Adı Altında Düzenlenen Sempozyumlar	28
2.2.6. Karadeniz’de Rum-Yunan Kültürü İle İlgili Yayın ve Faaliyetler	29

3. GÜNÜMÜZDE KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ VE BELLİ BAŞLI MEKÂN VE KURUMLARI	32
3.1. KARADENİZ BÖLGESİNDE GENEL MİSYONERLİK FAALİYETLERİ	32
3.1.1. Evanjelizm ve Kilise Evleri.....	33
3.2. KARADENİZ BÖLGESİNDE BAZI MERKEZLERDE YAPILAN MİSYONERLİK FAALİYETLERİ.....	36
3.2.1. Samsun ve Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri.....	38
3.2.1.1. Katolik Kilisesi Mater Dlarosa.....	38
3.2.1.2. Samsun ve Çevresinde Yürütülen Protestan Misyoner Faaliyetler.....	39
3.2.1.3. Samsun Protestan Kilisesi Agape House	41
3.2.2. Ordu ve Giresun Çevrelerinde Misyonerlik Faaliyetleri	43
3.2.3. Trabzon Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri.....	45
3.2.3.1. Katolik Sancta Maria Kilisesi	45
3.2.3.2. Trabzon Çevresinde Yürütülen Diğer Misyonerlik Faaliyetleri	47
3.2.4. Rize ve Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri.....	50
3.2.4.1. Rize ve Çevresinde Etnik Kimlik Oluşturma Çabaları.....	51
3.2.4.1.1. Lazlara Yönelik Faaliyetler.....	51
3.2.4.1.2. Rize Yöresinde Ermeni Faaliyetleri	53
3.2.5. Artvin ve Çevresinde Yürütülen Faaliyetler	54
3.2.5.1. Gürcistan'ın Yöre Üzerinde Etkisi	54
3.2.5.2. Artvin Yöresinde Yürütülen Faaliyetler	56
4. SONUÇ	59
KAYNAKÇA	65
ÖZET	74
ABSTRACT	75
ÖZ GEÇMİŞ	76

KISALTMALAR

ABCFM	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
ABD	: Amerikan Birleşik Devletleri
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
American Board	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
EÜ	: Erciyes Üniversitesi
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
MÖ.	: Milâttan önce
MS.	: Milâttan sonra
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
sy.	: Sayı
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb. : ve benzeri, ve benzerleri, ve başkası, ve başkaları,
ve bunun gibi

y. : Yıl

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

“Misyonerlik” her ne kadar Hristiyanlığa mahsus bir kavram olmasa da tarih boyunca bu dine mensup insanların uygulamaları misyonerlik ile Hristiyanlığı özdeş hale getirmiştir. Nitekim Hristiyanlık tarihinde misyonerlik tek başına bir din meselesi olarak yorumlanmamış, bir kısım Hristiyan halk tarafından siyasi bir mesele olarak algılanmıştır. Bu sebeptendir ki tarih boyunca Hristiyan âlimlerinin öncülük ettiği siyasal amaç taşıyan savaşlar kısımlar, asimilasyonlar ve neticesinde sömürüler gerçekleştirilmiştir.

Aynı şey Anadolu halkına da yapılmak istenmiş, fakat Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi ile bu faaliyetler yavaşlatılmak zorunda kalmıştır. Hedef kitlelerinin maddi manevi her türlü problemlerini emellerine ulaşımda bir fırsat kabul eden misyonerler, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında düştüğü zor durumu çok iyi değerlendirerek ülkede faaliyetlerini artırmışlardır. Batılı devletlerinde yardımıyla Anadolu'nun her yerine okullar açan misyonerler kurdukları dernek ve bu kurumlar vasıtasıyla gerek milli mücadelede düşman saflarına asker, mühimmat sağlık yardımında bulunmuş gerekse de farklı etnik kökenden ve dinden olan kimseleri örgütleyerek devlete karşı isyan hareketlerinde bulunmalarını sağlamışlardır.

İstiklal Savaşı'nın kazanılmasını takip eden süreçte uzun yıllar Hristiyanlar, Anadolu'da faaliyetlerini gerçekleştirmek için uygun ortam bulamamışlardır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili döneme geçişi ülkenin istikbali ve halkın refahı adına atılan çok önemli bir adımdı. Bununla birlikte ülkede oluşan demokrasi iklimi ve yeni kurulan Avrupa Birliği'ne girmek için diğer ülkelerle girilen sıcak ilişkiler, misyonerlerin ülkemizde yeniden faaliyetlerini hızlandırmalarına imkân sağlamıştır. Değişen dünya şartlarını kendi çalışmaları açısından çok iyi değerlendiren misyoner örgütler, günümüzde faaliyetlerini daha da artırarak devam ettirmektedirler.

Misyonerlerin yoğunlaştıkları bölgelerden biri de Milli Mücadele yıllarında olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'dir. Gerek bireysel gerekse de çeşitli kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla faaliyetlerini sürdüren misyonerler, özellikle etnik kökenleri farklı kimselerin yaşadığı ilçe ve köylere yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Yapılan bu tür çalışmalardan biri de 19. yüzyılda ülkemizde çok büyük sıkıntılara yol açan Pontusçu faaliyetlerdir. Günümüzde Yunanistan tarafından ülkemiz aleyhine uluslararası platformlarda da sıkça gündeme getirilen bu sorun özellikle Yunanistan'dan Karadeniz Bölgesi'ne gelen kimseler tarafından bölge insanına yönelik propaganda malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Karadeniz Bölgesi'nde yapılan hem Pontusçu faaliyetleri hem de Rum, Laz, Hemşin, Gürcü gibi farklı etnik kimlikteki insanlara yönelik yürütülen çalışmaları misyonerlik olgusunu dikkate almadan açıklamanın eksik bir değerlendirme olacağı ve de sosyal bilimlerin mantığı açısından isabetli olmayacağı kanaatini taşıyoruz.

Yaptığımız araştırmalarda son yıllarda uluslararası platformlarda da ülkemizin başını sıkça ağrıtan "Pontus Meselesi" hariç tutulduğunda genel olarak Karadeniz Bölgesi'nde yürütülen misyonerlik faaliyetlerine ilişkin hazırlanmış birkaç makale dışında bilimsel bir çalışmaya rastlayamadık. Böyle bir boşluğu doldurulması amacı ile bizlerde bu çalışmayı yapmayı uygun gördük.

1.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Misyonerlik konusu son yıllarda sıkça tartışılan oldukça önemli ve geniş bir konudur. Bu durum konumuzun sınırlarını belirlemede çeşitli zorlukları ortaya çıkarmaktadır.

Bunların başında misyonerlerin titizlikle uyguladıkları gizlilik stratejileri gelmektedir. Bu durum yapılan çalışmalarda gerekli bilgi ve materyallere ulaşılmasında problemler yaşanmasına neden olmaktadır. Öyle ki İçişleri Bakanlığı'nın dahi ülkemizde faaliyette bulunan misyonerlerin sayısı ve harcadıkları para konusunda net bilgilerinin olamayacağını söylemesi, konuyla

ilgili bilgilere ulaşmada karşılaşılan zorlukların boyutlarının anlaşılmasında yeterli bir kanıt olarak ifade edilebilir.

Ayrıca misyonerlik konusu devletler bazında bir mesele olduğundan dolayı resmi kurumlar da bu konuda gerekli bilgileri vermekte rahat hareket edememektedirler. Nitekim bulunduğumuz il çerçevesinde yapılan misyonerlik faaliyetleri hakkında bilgisine başvurmak istediğimiz kolluk birimleri de bu konularda bilgilerini paylaşmaktan kaçınmaktadırlar.

Konuyla ilgili bilgilere ulaşmada ciddi zorlukların bulunduğu ayrıca gerek zaman gerek de imkânlar açısından çeşitli sıkıntıların mevcudiyeti göz önüne alındığında konuyla ilgili tüm verilere ulaşmamızın mümkün olmadığını itiraf etmeliyiz. Konunun anlaşılmasında daha verimli olabilmek adına bizlerde çalışmamızı Karadeniz bölgesinin orta ve doğu bölümlerinin sahil kısımlarını oluşturan Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illeriyle sınırlı tuttuk.

1.3. MİSYON, MİSYONER, MİSYONERLİK KAVRAMLARI

Misyon ve Misyoner kelimeleri genel olarak bütün evrensel dinler için geçerli birer kavramdır. Fakat bu kavramlar Hristiyanlık için çok daha özel manalar ifade eder. Hristiyanlık tarihi içinde “misyon” kelimesine yüklenen anlamlar ve bunun neticesinde yürütülen organize faaliyetler bu kavramları Hristiyanlık için çok daha önemli hale getirmiştir.

Misyon, Latince “missio” kelimesinden türemiş olup, İngilizce ve Fransızcada “mission” şeklinde kullanılmaktadır. “Misyon” telaffuzuyla dilimize aynen alınmış olan bu kelime sözlükte; yetki, görev, vekâlet, bir kimseye bir işi yapması için verilen özel vazife anlamlarına gelir.¹ Bu kelimedenden türetilmiş olan misyoner terimi ise “görevli olan kişi” anlamına gelmektedir. Fakat bu kavram, Hristiyan geleneğinde, gerek resmi kiliseler gerekse çeşitli Hristiyan cemaatler tarafından görevlendirilen, Hristiyan mesajını yaymak için özel olarak yetiştirilen ve bu çerçevede özellikle Hristiyan olmayan toplumlara gönderilen kişileri ifade

¹ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik”, *DİA*, XXX, s. 193.

etmektedir. Bu kişilerin organizeli yürüttükleri faaliyetlere de “misyonerlik” adı verilmektedir.²

Anlaşılabileceği gibi Misyon kelimesi genel anlamda bir görevi yerine getirme işini üstlenme anlamına gelirken özel anlamda Hristiyanlığı Hristiyan olmayan kişilere yaymayı ifade etmektedir. Bu görevi ifa edenlere misyoner, misyonerlerin yaptığı faaliyetlere de “Misyonerlik” denmektedir.

Misyonerlik kavramı Hristiyanlara mahsus bir kavram değildir fakat tarih boyunca misyonerliğin Hristiyanlık mesajının herkese ulaştırılması faaliyetlerinde ve daha çok bunun Hristiyan dinine mensup kişiler tarafından yapılması, misyonerlik ile Hristiyanlığın bir birinden ayrılmaz iki parça olarak anlaşılmasına neden olmuştur.

Roma Katolik Kilisesi’nden Paris Katolik Enstitüsü öğretim üyesi Kardinal Jean Danielou, 1956’lı yıllarda, Katolik Kilisesi’nin özel yayını olan *Histoire Universelle des Missions Catholiques* (Katolik Misyonlarının Evrensel Tarihi) başlıklı dört ciltlik eserinin birinci cildinde yer alan makalesinde misyon ve misyonerliğe şöyle anlam yüklemiştir:

Misyon (mission) kelimesi, Yeni Ahit’in diline aittir ve Hristiyan İlahiyatının özel bir kategorisini teşkil etmektedir. Misyon, bu konuda, yetki sahibi otorite tarafından, yetki ile donatılmış bir görevlinin resmi olarak görevlendirilmesini belirtmektedir. Kelime(mission), farklı seviyelerde kullanılabilir. O, tam olarak, teolojik düzende, Baba tarafından Oğul’un ve Kutsal Ruh’un gönderilmesini belirtmektedir. İlahi misyonlarda işte bu anlamda söz edilmektedir. İkinci olarak misyon, kendisiyle aynı yetkilere sahip olan Havarilere yani ‘elçilere’ Mesih tarafından tevdi edilen vazifeyi ifade etmektedir. Bu iki anlam, zaten, Mesih’in(İsa), ‘Baba’nın beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum’³sözüne göre birbirinin

² Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, C: II, sy: 1, s.1.

³ Yuhanna, 20:21

yerine kullanılmaktadır. Sonuç olarak o, Kilise üyelerinden bazılarına tevdi edilen İncil'i putperestlere duyurma görevini karşılamaktadır. ⁴

En geniş anlamıyla Hristiyan olmayan kimselere Hristiyanlığı yaymak anlamına gelen misyon, Hz. İsa'ya da "İsrail evinin kaybolmuş koyunlarını kurtarmak"⁵ olarak verilmişti. Bu bağlamda teorik olarak Hz. İsa'nın hayatında misyon'un izleri vardır⁶ fakat misyonerliği pratik hayata aktaran ilk örnek Pavlus⁷ olmuştur. O, misyonerliği pratize eden biri olmanın yanı sıra sistematik anlamda misyonerlik yapan kişidir. *İlahi Oğul Rab İsa Mesih* inancını yaymak maksadıyla Antakya'dan Konya'ya⁸, Kudüs'e⁹, Makedonya'ya¹⁰, Selanik'e¹¹ ve Efes'e¹² kadar misyonerlik adına üç önemli seyahat düzenlemiştir. ¹³

Misyon anlayışının Hristiyanlar için çok önemli olması Katolik, Ortodoks ve Protestanlar başta olmak üzere neredeyse bütün Hristiyan toplulukların misyon anlayışına özel bir vurgu yapmasına sebep olmuştur. Temelde tüm Hristiyan grupların misyona yükledikleri anlam aynıdır. Fakat her bir Hristiyan kolu İsa'nın mesajını bu dine mensup olmayan kimselere ulaştırmayı bir misyon sayarken aynı zamanda kendileri gibi aynı dine inanan fakat aynı koluna mensup olmayan kimseleri de hedef kitlelerine dahil ederler. Bundan dolayı bu kişiler kendi cemaatine mensup olmayan Hristiyanları, kendi saflarına çekilmesi gereken kimseler olarak görür ve böylece onları da misyon alanına dahil ederler. Hristiyan cemaatlerin en önemli ortak noktalarından biri olarak gösterilen Hristiyanlığı yaymak anlayışında ortak hedef Müslüman toplum olarak görülmektedir. ¹⁴

Misyonerlik faaliyetleri tarih boyunca en çok Hristiyan olan batı tarafından, sömürge politikasının doğal sonucu olarak kullanılmıştır. Bu

⁴ Jean Danielou, "Kilisede Misyoner Düşüncesi," çev. Abdurrahman Küçük, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XXXVII, 1997, s. 101

⁵ Matta, 15: 24

⁶ Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır", *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)*, 1995, C: II, s. 341

⁷ Hristiyan misyon anlayışının kurucusu Pavlus hakkında geniş bilgi için bk: Süleyman Turan, *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, İstanbul 2006.

⁸ Resullerin İşleri, 14:23-24

⁹ Resullerin İşleri, 15: 1-5

¹⁰ Resullerin İşleri, 16:6

¹¹ Resullerin İşleri, 17:1-5

¹² Resullerin İşleri, 19: 1-2

¹³ Ali Erbaş, "Hristiyan Misyonerliğine Genel Bir Bakış", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sy. 7, s. 3

¹⁴ Ali Erbaş, a.g.m., ss. 2-5.

faaliyetler sadece dini açıdan Hristiyanlığı yaymak adına yapılmıyordu. Görünürde gidilen yerlerde Hristiyan mesajının anlatılması ve dinin yayılması amaçlanmaktaysa da bu yerlerde yürütülen ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal faaliyetler, amacın sadece mesajı yaymak değil aynı zamanda devleti siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda denetim altına almak olduğu görülmektedir. Nitekim bunun örneklerini gerek Osmanlı devletinde gerekse batılıların sömürge için gittikleri birçok devlette görmek mümkündür.

Avrupalı misyonerlerin yürüttükleri faaliyetlerde Hristiyanlığa ait mesajların Hristiyan olmayan kimselere yaymanın yanında kendi kültürlerini de muhatap aldıkları kimselere dayatması, üçüncü dünya ülkelerindeki insanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Dünyayı saran bağımsızlık hareketinden sonra insanların kendi kültürlerini yaşamak isteyişinin neticesinde misyonerlere yönelik artan tepki, kilise tarafından değerlendirilmiş ve neticede yeni misyon anlayışları geliştirilmeye başlanmıştır. Yeni anlayışa göre kültürün önemi ve insanların kendi kültürlerini yaşamak istemeleri fark edilmiş, buna göre “kültürel etkileşim” üzerine yeni misyon anlayışı inşa edilmeye başlanmıştır.¹⁵

J. Danielou, aynı eserinde kilisenin Hristiyan olmayan kimselere ulaşılması adına Misyon’a yüklediği anlamı ve günümüzde kazandığı işlevi şöyle açıklar:

Misyon, aslında kendisinde bir görünüm olan Kilise gibi belirli tarihi şartlarda gerçekleşmek durumundadır. Dini olgu, tamamen salt durumda değil; fakat, bir medeniyet diye adlandırılan bu elemanlar birleşiminde kendini gösterir. Değişik medeniyetlerin Hristiyanlaştırılması, öncelikle normal olarak, bir yükseliş düzenine göre gerçekleşmektedir. Nitekim İncil, ilk önce Yahudilere tebliğ edilmişti ve ilk cemaat, Yahudi-Hristiyan’dı. Sonra Hristiyanlaştırma Grek-Latin dünyasını kapladı ve o dünya, Batı Medeniyeti olarak adlandırıldı. Günümüzde misyon, teknik bir terim olarak, Uzakdoğu ve Afrika ülkelerinin Hristiyanlaştırılması anlamını ifade etmektedir. Bu, misyonerlerin, genelde Hristiyanlaştırdıkları ülkelerin insanlarından farklı bir milliyete ait olduğunu açıklamaktadır. Örnek

¹⁵ Ali İsra Güngör, “Kilise’nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon’un Yeri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, C: XLIII, sy, 1, s. 172.

olarak Yahudi ülkesindeki ilk misyonerler, Yahudilerdi; Afrika ve Asya'daki çağdaş misyonerler ise Alman, Fransız, İtalyan, Hollandalı, Belçikalı ve Kanadalılardır. Misyonlar; kelimenin dar anlamında, işte bu bakış çerçevesinde, günümüzde “yabancı misyonlar” olarak adlandırılmıştır.¹⁶

Hristiyanlıkta İncil mesajının herkese ulaştırılması bir misyondur ve bu misyon kilisenin evrenselliği gereğidir. Değişen sosyal ve ekonomik hayata paralel Hristiyanlar da kendi misyon anlayışlarında bir değişime ihtiyaç duymuşlardır. Örneğin Hristiyanlığın en büyük kolu olan Katoliklerin sahip olduğu misyon anlayışında Hristiyan olsa da Katolik olmayan kimselerin ebedi cehenneme gideceği anlayışı vardır. Bu katı tutum II. Vatikan Konsilinde (1962-1965) değişmiş ve bu konsilde hem Katolik olmayan Hristiyanların hem de Hristiyan olmayan kimselerinde kurtuluşunun mümkün olabileceği anlayışı benimsenmiştir fakat bu görüş kilisenin resmi öğretisi olan “kilise dışında kurtuluş yoktur” anlayışından tamamen vazgeçildiği anlamına da gelmemektedir.¹⁷

Anlaşılabacağı gibi misyon, Hristiyan dini terminolojisi içinde çok önemli bir kavramdır ve tüm Hristiyan guruplar tarafından önemle yerine getirilmeye çalışılmaktadır fakat bu tanım Hristiyan dünyada, tarihi süreç içinde zaman zaman yenilenmeye ihtiyaç duymuştur. Dünya üzerindeki dengeler, ülkelerin sosyal ve ekonomik alanda gerçekleştirdikleri yenilikler, değişen dünya anlayışı ve diğer dinlerin dünya üzerindeki aktivasyonları Hristiyanların misyon anlayışında zaman zaman değişimlere neden olmuştur.

1.4. MİSYONERLİĞİN GENEL TARİHÇESİ

En genel manada İncil mesajının Hristiyan olmayan halklara duyurulması olarak tanımladığımız “misyon” Hz. İsa ile başlar. Bu bağlamda ilk misyoner Hz. İsa'dır. Hz. İsa bu görevine on iki havarisini seçerek başlamıştır. Galile'nin köyleri onun ilk misyon alanı olarak seçilmiştir. Bu olay, Markos İncil'inde şöyle geçer “İsa, çevredeki köyleri dolaşp öğretiyordu. On iki öğrencisini yanına çağırdı ve onları ikişer ikişer halk arasına göndermeye başladı. “Onlara kötü

¹⁶ Jean Danielou, “Kilisede Misyoner Düşüncesi”, s.103.

¹⁷ Ömer Faruk Harman, “Dinlerarası Diyalog Çalışmaları ve Misyonerlik Faaliyetleri”, *Kutlu Doğum Sempozyumu - 2000: Üçüncü 1000'e Girerken İslâm*, 2005, s. 289.

ruhlar üzerinde yetki verdi.”¹⁸ “ Böylece öğrenciler yola çıkıp insanları tövbeye çağırmaya başladılar. Birçok cin kovdular, birçok hastayı, üzerlerine yağ sürerek iyileştirdiler.”¹⁹ Burada üzerinde durulması gereken husus, metinlerden anlaşılacağı gibi Hz. İsa’nın misyonunda baba, oğul ve kutsal ruh konuları değil hastaları iyileştirme, cin çıkarma ve tövbe konuları egemendir. Bu sebeple diyebiliriz ki Hz. İsa’nın misyonunun başlangıcı evrensel bir misyon değildir.²⁰

Hristiyanlıkta ilk kurulan müesseseler, I. yüzyılın başlarından IV. yüzyılın sonlarına kadar süren çeşitli iç mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Kurulan bu müesseselerden biri, daha sonraları Hristiyan misyonun yayılmasında kilit önemi olan rahipleri kapsamaktadır. Buna göre rahiplik artık bir meslek haline getirilmiş ve rahiplere evlenme yasağı konulmuştur. Böylece V. yüzyıldan itibaren ev geçindirme ve aile sorumluluğu olmayan rahip mesleğini seçen bekâr kimseler rahatça Hristiyanlığı yaymaya başlamışlardır. Rahipler adına yapılan bu çalışmalar neticesinde artık Hristiyanlık adına yapılan faaliyetler organizeli bir hal almış ve kısmen misyonerlik faaliyeti haline gelmiştir. Çünkü zamanla gelişen bu müesseseler sayesinde artık Hristiyanlık, rahip yetiştiren okullara sahip olmuş ve bunun neticesinde de Hristiyanlık profesyonel rahiplerce daha rahat yayılma fırsatı yakalamıştır. Bu döneme kadar geçen sürede Hristiyanlığı yayan kişilerin faaliyet alanlarına, Hristiyan olmayan kimselere dini telkinlerde bulunulması girmekle birlikte bu kimselere günlük hayatlarındaki işlerinde yardımcı olmak ve okuma yazma öğrenecekleri okullar açmakta girer.²¹

Gerçek Hristiyan misyonerliği, misyonerlerin amaçlarını açık olarak belli ettikleri haçlı seferleri sonrasında ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık dininin yayılmasını Hz. İsa ve Havarilerine kadar götürsek de onların yaptıkları organize bir faaliyet olmadığı için ve sadece tebliğ gayesinde olduğu için Hz. İsa ve Havarilerinin yaptığı çalışmalara misyonerlik dememiz mümkün değildir. Onlardan sonra “Pavlos’la başlayan yayılma çalışmaları gerçek misyonerlik

¹⁸ Markos, 6:6-7

¹⁹ Markos, 6: 12-13

²⁰ Mehmet Aydın, “Hristiyan Misyonerliğinin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, s. 35

²¹ Şaban Kuzgun, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sy, 1, s. 72.

faaliyetlerinin zeminini hazırlamış olduğu için haçlı seferlerinin sonuna kadarki olan bu döneme misyonerliğin doğuş devri dememiz mümkündür”.²²

Hız. İsa'nın tebliğ hareketiyle başlayan fakat daha sonra bu Tebliğ hareketinin misyonerliğe dönüşümü, Pavlus'un etkisi ve tarihi değişim içindeki misyonerlik aşamaları göz önüne alındığında, Hız. İsa'dan sonraki misyonerlik sürecinin günümüze kadar olan seyrini şu dokuz döneme ayırabiliriz:²³

1) 33–100 tarihleri arası, Havariler Dönemi ve Hristiyanlığın tanıtılması / “Tebliğ/Misyon” Dönemi.

2) 100–800 tarihleri arası, Kiliselerin Kurulması, Hristiyan Doktrinin Oluşturulması ve Anlatılması Dönemi.

3) 800–1071 tarihleri arası, “Dini Otorite” Dönemi, Kilisenin Tek Otorite Olması Dönemi.

4) 1071–1453 Anadolu'nun Türklerden Geri Alınması Çalışmaları Dönemi ve Modern Anlamda Misyonerliğin Oluşum Dönemi.

5) 1453–1650 tarihleri arası, Reformasyon Dönemi; Hristiyanlığın “Milliyetçilik Penceresi”nden Değerlendirilmesi, Dinde Milliyetçiliğin Yer bulması Dönemi; Doğma ve Doktrin Tartışmaları Dönemi.

6) 1650–1793 tarihleri arası, Hristiyanlıkta Yeni Anlayışların, Yeni Mezheplerin Oluşması ve Kökleşmesi Dönemi.

7) 1793–1965 tarihleri arası, Her Oluşumun Kendi Kulvarında Faaliyet Gösterdiği Modern Dönem.

8) 1965–2000 yılları arası, Dinler arası/Kültürlerarası Diyalog Dönemi.

9) XXI. Yüzyıl Kültürleştirme yoluyla “Tek Kutuplu Dünya Oluşturma Süreci” (Batı Medeniyetini Hâkim Kılma) Dönemi.

Burada şu hususu da dile getirmemiz gerekmektedir. Misyonerlik ve tebliğ birbirinden ayırt edilmesi gereken iki ayrı kavramdır. İslam'daki tebliğ ile

²² Şaban Kuzgun, a.g.m., s. 66.

²³ Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 521,522.

Hristiyanlardaki misyonerlik anlayışı birbirinden farklıdır. İslam'daki tebliğ ve irşad çabalarının temel amacı, Kur'an-ı Kerim'de Mâide Suresinin 67.²⁴ ayetinde denildiği gibi İslam'ın insanlara duyurulmasıdır. Nitekim Kuran'da geçen birçok ayette Hz. Muhammed'e görevinin sadece insanlara anlatmak olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte 1400 yıllık İslam geleneğinde bazı münferit olayların dışında, yapılan uygulamalar bunun doğruluğunu gösterir. Nitekim Osmanlı egemenliği altında yüzlerce yıl kalan Balkanlar, Yunanistan, Hindistan gibi bölgelerde yaşayan halk, Müslümanlar tarafından baskı görmedikleri için İslam dininin hoşgörüsü altında kendi dinlerini yaşamaya devam etmişlerdir. Buna karşın Hristiyanlardaki misyonerlik anlayışında ise Matta İncili 28:19-20'de²⁵ geçen ifadelerdeki gibi muhatap alınan kimseleri Hz. İsa'nın öğrencisi yapıp onları vaftiz etmeleri veya Pavlus'un bir mektubunda geçen ifadeye göre "ne yapıp edip insanların kazanılması" gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Hristiyanlar kendilerine dinsel bir görev olarak algıladıkları bu anlayış neticesinde muhatap aldıkları kimselere sadece Hristiyanlığı anlatma amacı gütmemiş aynı zamanda onları Hristiyanlaştırmayı amaçlamışlardır. Bu yüzdendir ki Hristiyan toplumların egemen oldukları ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve Afrika gibi ülkeler, kısa zamanda asimilasyona tabi tutulmuş, eski inançlarını kaybetmiş ve Hristiyanlaştırılmışlardır.²⁶

1.5. ANADOLUDAKİ MİSYONERLİĞİN TARİHÇESİ

Türkiye Cumhuriyeti topraklarında günümüzde yapılan misyonerlik faaliyetlerini anlayabilmemiz için, Türkiye'deki misyonerliğin tarihi geçmişi ile ilgili de bilgi sahibi olmak gerekir. Bu yüzden Osmanlı Devleti döneminde yapılan misyonerlik faaliyetlerine de kısaca değineceğiz.

Anadolu, dünya üzerinde dinsel inanışların devamlı olarak varlığını devam ettirdiği, coğrafi konumu gereği inanç ve medeniyetlerin kesişme noktası olduğu

²⁴ Mâide 5/67; Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kafirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir. (Diyanet Meali).

²⁵ Matta 28: 19- Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. 20- Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim.

²⁶ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler", ss.2,3.

en önemli yerlerden biridir. Üç bin yıllık geçmişi olan Anadolu, sahip olduğu çok önemli özelliklerden dolayı Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinine mensup insanların tercih ettiği topraklar olmuştur. Bu dinler arasında Anadolu'ya verdiği önem bakımından en ön plana çıkan Hristiyanlıktır. Çünkü Havarilerin ve Hristiyanlar için çok önemli biri olan Pavlus'un misyonerlik seyahatleri Anadolu üzerinde gerçekleşmiştir. Bu sebeptendir ki Hristiyanların bu topraklar üzerindeki ilgileri hiçbir zaman azalmamıştır.

Osmanlı Devleti, hâkimiyet kurduğu bu topraklarda hoşgörü ortamı oluşturmuş, insanlara kendi inançlarını rahatça yaşama fırsatı tanımış, bu insanlara devletlerinde görmedikleri hoşgörüyü fethettikleri yerlerdeki toplumlara göstermiştir. Bu sebeple misyonerler için Osmanlının bu özelliği, kendilerine belki de hiçbir yerde bulamayacakları bir çalışma ortamı sağlamıştır. Asya, Hristiyanlar için her zaman önemlidir ve hedef aldıkları bölgeler arasındadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi misyonerliği kendilerine görev sayıp dünyanın dört bir tarafına misyonlarını taşıma gayretinde olan bu insanların hedefinde Asya da vardı. Nitekim misyonerlik faaliyetleri ile ilgili yayımlanan bir raporda "Türkiye misyoner faaliyetleri açısından Asya'nın anahtarı" kabul edilmiştir.²⁷

Osmanlı coğrafyasında yapılan misyonerlik faaliyetlerinde Katolik misyonerliğinin başlama tarihi, XIV. yüzyıla kadar çıkmaktadır.²⁸ Ortodoksların ülke içindeki faaliyetlerini ise XIX. yüzyılda fazlasıyla görmekteyiz²⁹ Protestanların Müslüman ülkelere yönelik faaliyetleri ise XVIII. yüzyılda başlamış, sonrasında artarak devam etmiştir.³⁰

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Osmanlı devletinin farklı din, dil, ırk, örf ve adetleri olan kimselere hoşgörülü yaklaşımları misyonerlerin işine yaramış, Osmanlı devletinin zayıflayıp gerilediği ve buna karşın misyonerlerin maddi kaynaklarının arttığı XIX. yüzyıl misyonerler için en parlak dönem olmuştur.

²⁷ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika-19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul 1989, s.29.

²⁸ Mehmet Aydın, "Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliği", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.115.

²⁹ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Türkiye'de Ortodoks Misyonerliği", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.131-154.

³⁰ Mustafa Numan Malkoç, "Türkiye'ye Yönelik Protestan Misyonerliği", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.155.

Çünkü o yıllarda Osmanlı, dört bir koldan ele geçirilmeye çalışılmakta, bunun yanında savaşlar neticesinde ülke maddi sıkıntılarla boğuşmaktadır. Buna karşın sömürü politikalarıyla zenginleşmeye devam eden Avrupalı devletlerin kendi menfaatleri içinde kullandıkları misyoner guruplara sağladığı finansman desteklerini artırmış olması misyonerlerin siyasal anlamda da bir çöküş yaşayan ülke içinde çok daha etkili faaliyetlerde bulunmalarına zemin hazırlamıştır.³¹

Nitekim misyonerler, dini amacın dışına çıkarak gittikleri ülkelerde, yaptıkları farklı çalışmalarla ülkeyi himaye altına almak için uğraşmışlardır. Bundan dolayıdır ki misyonerler, faaliyette oldukları ülkelerin istikrarını sarsacak eylemlerde bulunmuş, ülkede bulunan azınlıkların devlete karşı kışkırtılması için uğraşmış, isyancılar korunmuş, bu yönde propagandalar yapılmış ve çıkarılan bu karışıklıkla istikrar bozularak ülke hükmedilmesi kolay hale getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte misyonerler kendi ülkelerinin birer ajanı gibi çalışmış, bu doğrultuda yaptıkları araştırmalarla ülkenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, etnik ve kültürel yapıları hakkında ülkelere raporlar hazırlamışlardır.³²

Aynı faaliyeti Osmanlı Devleti'nde de sürdüren misyoner örgütler, ülkede yaşayan farklı din ve etnik kökenli insanları hedef alarak, bunlar üzerinde yaptıkları faaliyetlerle bu insanların Osmanlıya karşı isyan etmeleri sağlanmış, ülke bölünmeye çalışılmıştır.³³

Anadolu üzerinde yapılan misyonerlik faaliyetleri, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra büyük oranda azalma gösterse de genel anlamda kesintiye uğramamıştır. 1935 yılında Atatürk tarafından misyonerliğin yasaklanması ve tek partili dönemde tüm dinlere yönelik uygulanan propaganda yasakları ülkemizde yürütülen misyonerlik faaliyetlerini asgari düzeye indirmiştir. Aynı zamanda o yıllarda tüm dünyada esen savaş rüzgârları ve peşinden gelen II. Dünya Savaşı da bu durumun oluşmasına neden olan etkenlerdendir. Türkiye'de çok partili döneme

³¹ Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2001, s.183.

³² Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri Okullar Kiliseler Yardım Kurumları*, Milenyum Yayınları, 3. baskı, İstanbul 2002, s.205.

³³ Ali Sarıkoyuncu, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, Nisan-Mayıs-Haziran 1992, C:XXVIII, sy. 2, s. 106.

geçiş ve beraberinde ülkede oluşan özgürlük havası, bunun yanında ikinci dünya savaşının bitimiyle dünyada kısmen sağlanan barış ortamı, misyonerlerin ülkemizde tekrar hareketlenmelerine ortam sağlamıştır. Yeni kurulan Avrupa Birliği ile birlikte Türkiye'nin Avrupalı devletlerle girmeye başladığı sıcak ilişkiler neticesinde ülkede oluşan hoşgörü ortamını da kullanan misyonerler faaliyetlerini günümüze kadar artırarak devam ettirmişlerdir.³⁴

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Hristiyan misyonerler Osmanlı imparatorluğu zamanında olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti yıllarında da Anadolu topraklarına karşı daima özel ilgi duymuşlardır. Hristiyanlık tarihinde çok önemli yeri olan bu topraklar, başta dini olmak üzere çeşitli sosyal, ekonomik ve coğrafi nedenlerden ötürü misyonerlik yapmak isteyen Hristiyanlar için her zaman cezbedici olmuştur, olmaya da devam etmektedir.³⁵ Özellikle ülkede yaşayan farklı din ve ırka mensup insanların olması, misyonerler için her zaman kullanılabilir unsurlar olarak görülmüştür ve bu farklılıklar misyonerler tarafından ülkenin istikbalini zedeleyecek sonuçlar vermesine rağmen kendi amaçları uğruna çekinilmeden kullanılmıştır.

³⁴ <http://remzikilic.com/page/8?s=misyoner> [25/03/2011].

³⁵ Halit Ertuğrul, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, 3.Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2002, s.59.

2. KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİĞİN TARİHÇESİ VE GÜNÜMÜZDE PONTUSÇU FAALİYETLER

2.1. KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN TARİHÇESİ

Her ne kadar misyonerlik dini bir mana taşısa da yukarıda da belirttiğimiz gibi misyonerlik faaliyetleri sadece dini esaslar çerçevesinde yapılmakla kalmamış, bunun yanında misyonerler kültürel, siyasi ve iktisadi alanları da kapsayacak geniş bir alanda çalışmalarda bulunmuştur. Hatta gerektiğinde bu faaliyetler, Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi veya Osmanlı Devleti'nde yaşanan birçok örnekte gördüğümüz gibi, devletin düzenini değiştirmeye veya yıkmaya dönük isyanlara katılmaya veya bu isyanları organize etmeye kadar genişleyebilmektedir. Misyonerlerin sahip olduğu bu anlayıştan dolayı 18. asır yazarlarından Voltaire (1694–1778) misyonerlerin “dünyayı bin dört yüz yıl kana boyadıklarını” söyleyerek bu insanları “koyun postuna girmiş ejderhalar” olarak tanımlamıştır.³⁶

2.1.1. Misyonerlik Faaliyetlerinin Merkezi Amerikan Board ve Merzifon Amerikan Koleji

Eğitim faaliyetleri misyonerler tarafından her zaman aktif olarak kullanılmış ve bu doğrultuda birçok okul açılmıştır. Açılan bu müesseslerle Hristiyan çocukların dinlerine bağlı yetişmesi sağlanırken diğer taraftan okullara alınan Müslüman çocukların Hristiyanlığa karşı ısındırılması amaçlanmıştır.³⁷ XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı devletinde hemen hemen her alanda yaşanan çöküntünün eğitim alanında de iyice hissedilmesi misyonerler tarafından büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Özellikle misyonerlik faaliyetlerinde yaptığı çalışmalarda eğitim alanındaki başarısıyla bilinen Amerikan Board, bu fırsatı çok iyi değerlendirmiş ve 1830'lardan sonra Osmanlı devleti üzerinde yoğun bir

³⁶ Metin Hülagü, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 10, s. 61.

³⁷ Zeki Aslantürk, Mustafa Usta, “Doğu Karadeniz'in Toplumsal Yapısı Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik Faaliyetleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, İstanbul 2002, s.38.

eğitim seferberliğine girişmiştir.³⁸ Amerikan Board, k3ken olarak Protestan olsa da faaliyetlerini mezhep ayrımı g3zetmeden y3r3tm3řt3r.³⁹

Osmanlılı Devletinin sıkıntılı g3nlerini çok iyi değerlendiren ABD, Anadolu'da birçok kolej açmış, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında açılan bu okulların sayısı 250'yi bulmuştur. Bu kolejlerin 3 tanesi son derece 3nemlidir 3nk3 bu kolejler, yaptıkları faaliyetlerle 3lke b3t3nl3đ3n3 tehdit edici eylemlerde bulunmuştur. Bunlardan Harput Amerikan Koleji'nin Ermeni ve K3rtlere y3nelik faaliyetleri ile Robert Kolejinin Bulgarlara y3nelik eylemleri ink3r edilemez gerçeklerdir. Bu iki kolej gibi Merzifon Amerikan Kolejinin de Pontusçu eylemlere destek verdiği tarihi belgelerle ispatlanmış hakikatlerdir.⁴⁰

Amerikan misyoner 3rg3tleri Osmanlı Devletinin zor durumundan yararlanarak elde ettikleri ayrıcalıklı hakları ile Anadolu'da 3s olarak 3 tane kolej belirlemişlerdir. Bunlardan bir tanesi de o sırada Sivas vilayeti sınırları içerisinde olan Amasya sancağına bağlı Merzifon kazasında kurulan kolejidir. Burada açılan Merzifon Amerikan Koleji, yaygın adıyla (Anatolia College) Anadolu Koleji, 1860'lı yılların ortalarında İstanbul Hask3y'de yatılı Amerikan misyoner okulu iken 1865 yılında Osmanlı Devletinin siyasi denetiminden uzaklaşmak için Merzifon'a taşınmasıyla açılmıştır. Kolejin buraya taşınmasının en 3nemli amaçlarından biri de kurulduktan sonra yaptığı faaliyetlerle açıkça anlaşılacağı gibi azınlıklar 3zerindeki çalışmalarıdır. Merzifon'un coğrafı konumuna baktığımız zaman daha iyi anlaşılacaktır ki konum itibariyle Merzifon Karadeniz'i i b3lgelere bağlayan bir yol 3zerinde geçiş noktası oluşturan stratejik bir 3neme sahiptir. Bir başka açıdan değerlendirdiğimizde de 3lkenin o g3nk3 etnik yapısı d3ř3n3ld3đ3nde yine Merzifon bu gurupların geçiş yerlerinden birinde yer almaktadır. T3m bunlar, yani b3lgenin hem M3sl3manlara hem de dini azınlıklara

³⁸ G3lbadi Alan, "Amerikan Board Okulları ve T3rk-Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller", *Erciyes 3niversitesi Sosyal Bilimler Enstit3s3 Dergisi*, 2001, sy. 10, s. 156.

³⁹ E.W. Hopkins-G.F. Moore-M. Halidi-3. Ferruh, *Tarihte ve G3n3m3zde Misyonerlik*, 3rg3n Yayınevi, İstanbul 2006, s.374.

⁴⁰ Kenan Erzurumlu, "Patrikhane ve Pontusçuluk", *Rapor: Misyonerlik ve Pontusçuluk*, T3rk Ocakları Samsun şubesi, Samsun 2002, s. 97.

yakın olması misyonerlerin Merzifon Amerikan Kolejini bir üs olarak görmesine neden olmuştur.⁴¹

1913 yılında Okulun mütevelli heyetini oluşturan 10 kişinin Amerikan misyoner teşkilatının mensuplarından olması, yönetim kadrosundan beş kişinin yine aynı teşkilattan seçilmesi, diğer beşinin de Pontus Protestan Birliği misyonerlerinden olması bu kurumun hangi amaca hizmet ettiğini açıkça göstermektedir. Okulun açılmasında, para, bina araç ve gereç temininde yardımcı olan yine ABCFM⁴² (Amerikan Misyoner Teşkilatı)'dır.⁴³ Bahsedildiği gibi kuruluş amacına hizmet eden bu okul, XX. yüzyılın ilk başlarında bölgede Rumlar tarafından kurulmak istenen Pontus cemiyeti fikrine destek vermiş, bu alanda yapılan çalışmalara öncülük etmiştir.⁴⁴ Bu çerçevede faaliyetlerine Karadeniz Bölgesinde yaşayan Ermenilerle birlikte Rumları da dâhil ederek sürdüren okul, 1904'de ilk Pontus Cemiyetinin burada kurulmasını sağlamıştır.⁴⁵ Okulun, Rum ve Ermeni komitelerinin teşkilatlanmasına, silah ve mühimmat sevkiyatlarına yardımcı olup bölücü faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmesi üzerine 1921 yılında merkez ordunun yaptığı bir baskınla kapatılmıştır.⁴⁶

Merzifon Amerikan Koleji yukarıda da belirttiğimiz gibi misyonerlik faaliyetlerinde ayrılıkçı hareketin merkezi olmakla birlikte bölgede tek değildir. Zira misyonerler, girmekte zorlandıkları birçok yere eğitim faaliyetleri ile okul açarak girmeyi başarmıştır.⁴⁷ Bunu çok iyi kullanan misyonerler Anadolu da birçok okul kurmuştur. 1900'lü yılların başında bu sayı okul bazında 400'ü

⁴¹ Rahmi Çelik, "Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Sorunu", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss. 200-202.

⁴² Bu teşkilat, Amerika'da ve dünyanın çeşitli ülkelerinde, çeşitli kuruluşlar adı altında faaliyetlerine aktif olarak devam etmektedir. Amerika'da Protestan misyoner örgütleri içerisinde en kapsamlı olanıdır. Diğer misyoner örgütleri içerisinde sahip olduğu misyoner sayısı ve geliri yönünden % 30-35'lik bir orana sahiptir. Bk. Ali Rıza Bayzan, *Küresel Vaftiz Misyoner Örgütlerinin Türki Cumhuriyetlerini Hristiyanlaştırma Operasyonu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul 2007, s.92.

⁴³ Rahmi Çelik, a.g.m., s.203.

⁴⁴ Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2001, s184.

⁴⁵ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Ankara 2008, s. 500.

⁴⁶ Rahmi Çelik, "Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri", *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 1999, Samsun, 2000, ss. 69-71.

⁴⁷ Ali Erbaş, "Hristiyan Misyonerliğine Genel Bir Bakış", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, 2003, , s. 11.

aşkınken bu okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ise 17.500'leri buluyordu.⁴⁸ Etnik gruplar ve çeşitli azınlıklar noktasından bakacak olursak kurulan bu okulların bir kısmı da Karadeniz bölgesinde açılmıştır.⁴⁹

Açılan bu okullar hakkında Merzifon Amerikan Koleji kadar tarihi dokümanlara sahip değiliz ama kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre okulların büyük kısmının Merzifon Amerikan Kolejinde olduğu gibi öğretmenleri misyonerdir. Örneğin 1864 yılında 7 rahibe öğretmenin görev yaptığı Romen Katolik Ermeni kadınlarının öncülüğünde Trabzon'da bir okul açılmıştır. Bunun haricinde aynı yıllarda bölgede sayıları yüzlerle ifade edilen özellikle Samsun, Ordu ve Giresun çevrelerinde okullar mevcut olduğu ve bu okullarda öğrenim gören binlerce öğrenci olduğundan bahsedilmektedir. Bu misyoner okullarının özellikle meşrutiyetin ilanından sonra yaptıkları çalışmalar neticesinde Yomra, Maçka, Tonya, Şarlı gibi yörelerde bazı Müslümanların din değiştirdiği aktarılmaktadır.⁵⁰

2.1.2. Karadeniz'de Kurulan İki Devlet Pontus Devleti ve Trabzon İmparatorluğu

2.1.2.1. Pontus Kelimesinin Kökeni

Milli mücadele yıllarında olduğu gibi ülkemiz üzerindeki Yunan iddiaları bugün de devam etmektedir. Bu iddiaların ne derece doğru olduğunu tespit etmek için ilk olarak değinilmesi gereken husus “Pontus veya Pontos” kelimesidir. İddiaların asılsızlığını göstermesi adına söylenmesi gereken ilk şey ise pontus kelimesinin etnik bir isim değil coğrafi bir terim olduğudur.⁵¹ Yunanlılar Karadeniz'e Pontus veya Pont Euxim (Euxinos) ismini vermişlerdir.⁵² Fakat Yunanlıların kullandıkları bu terim Karadeniz'e verilen ilk isim değildir. Romen bilim adamı Aurel Decei, İranilerin Karadeniz'e verdiği “muzlim, karanlık”

⁴⁸ Günay Tümer, “XIX. Yüzyılda Sömürgecilerin Destek Kuvveti Misyonerlik ve Yehova Şahitleri Gerçeği”, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, 1996, ss. 62-63.

⁴⁹ Gülbadi Alan, “Anadolu'daki Yabancı Okullar ve Pontusçuluk”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s. 178.

⁵⁰ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, s. 501.

⁵¹ Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum terörü*, Ocak Yayınları, Ankara 1999, s.95.

⁵² Yılmaz Kurt, *Pontus Meselesi*, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s.60.

manasına gelen Ahşaena'nın Karadeniz'in en eski bilinen ismi olduğunu söyleyerek, Yunanlıların Euxinos tabirinin de bu isme dayandığını belirtir.⁵³

Eski Yunancada *Euxinos* “misafir sever”, *pontos* da deniz demektir. Böylece Yunanlıların Karadeniz için kullandıkları *Pontos Euxinos* ismi “misafir sever deniz” anlamına gelmektedir. Fakat Karadeniz fırtınaları, hırçın dalgaları ve gemilerin rahatça sığınacağı koyların fazlaca olmayışıyla “misafir sevmeyen” bir deniz görünümündedir. Dolayısıyla Karadeniz'e böyle anlamsız bir ismin verilmesi Euxinos tabirinin Ahşaena veya Achkenas'tan geldiği yolundaki görüşleri ispat eder mahiyettedir. Yunanlıların yakıştırdığı adı daha sonraları bölgeye hâkim olan Romalılar da kullanmış, bazen de bu adı kısaltarak Karadeniz için sadece Pontos da demişlerdir.⁵⁴

Türklerin Anadolu'ya girmesiyle Karadeniz'in kuzey ve doğu yönlerine yerleşen halk, daha erken zamanlarda bu deniz ve bölgeyi Karadeniz diye adlandırmıştır. Karadeniz'in Türkçe karşılığına baktığımızda “kara” sözü Türkçede bir renk ifadesi olmakla beraber yön (kuzey) ile sert ve soğuk iklimi de ifade eder. Dolayısıyla diyebiliriz bu ismin verilmesinde denizin sert ve fazlaca fırtınalı oluşu etkili olmuştur. Anadolu'ya girişlerinden itibaren Türkler, yazılı belgelerinde bu deniz için Karadeniz ismini kullanmışlardır. Bununla beraber ne Selçuklu ne de Osmanlı zamanında “Pontus” ismi kullanılmamıştır.⁵⁵

2.1.2.2. Pontus Devleti (M.Ö. 298-M.S. 63)

Anadolu'da, Makedonyalı büyük İskender'in ölümünden sonra isyanlarla birçok devlet kurulmuştur. Bunlardan biri de Persli Mithridat Ktistes'in Çankırı dolaylarında kurduğu Pontus Devletidir. İki yüzyıldan fazla ayakta kalmış olan bu devlet tarihinde birçok savaflara katılmış, özellikle Roma imparatorluğuna karşı şiddetli direniş göstermiştir. Buna rağmen Roma'ya yenilmekten kurtulamamıştır. Alınan bu yenilgiyle Yunanlılıkla hiçbir ilgisi olmayan Persli “Mithridates”

⁵³ Aurel Decei, “Karadeniz”, *İA*, C: VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s.238.

⁵⁴ Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, İz Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2009, s.16.

⁵⁵ Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum terörü*, s. 96.

sülalesinin M.Ö 298’de kurduğu Pontus Devleti Roma Orduları tarafından M.Ö 63 yılında yıkılmıştır.⁵⁶

Pontus Krallığının sınırları savaşlarla sık sık değiştiğinden net bir Pontus Devleti haritasından bahsetmemiz oldukça güçtür. Kuruluşu Batı Pontus’ta olan devlet, sonraki yıllarda Samsun, Sinop ve Amasra gibi liman şehirlerini alarak Orta ve Doğu Pontus’a doğru genişlemiş, Romalıların batıdan yaklaşarak Devletin bazı şehirlerini ele geçirmesi üzerine de Pontus Krallığı doğuya doğru yayılarak sınırlarını Gürcistan sınırlarının bir kısmını alacak şekilde genişletmiştir.⁵⁷

Karadeniz sahil şeridi boyunca tarihin bir döneminde var olan Pontus Krallığı, Yunanlılıkla hiçbir ilgisi yoktur. Tarihsel araştırmalardan anlaşılacağı gibi nasıl tüm Anadolu tarihin en eski dönemlerinde Orta Asya’dan göçen Türk kavimlerinin vatanıysa Karadeniz sahilleri de aynı Türk kavimlerinin/boylarının vatanıdır.⁵⁸ Krallığın adı olan Pontus’tan yola çıkarak krallığı bir Yunan devleti saymak mümkün değildir. Bu tür iddialarda bulunanlara Yusuf Gedikli şöyle cevap verir; “böyle bir düşünceden yola çıkılırsa o zaman Amerika’daki Kızılderilileri de Hintli kabul etmek gerekecektir. Malumdur ki batıda Kızılderililere Hintli anlamında İndian denilir”.⁵⁹ Dolayısıyla Mahmut Goloğlu’nun dediği gibi “Pontos devleti Anadolu’nun milli devletidir”. Bu bağlamda Goloğlu şöyle bir sonuca ulaşır;

Pontus Krallığı’nın bu anlatılanlardan yola çıkılmak suretiyle Yunanlılıkla hiçbir ilgisinin olmadığı ortaya çıkar. Devletin kurucuları olan Pers (İran) kökenli krallar, genelde yerli Anadolu kültürü ile Anadolu’nun bağımsızlığı mücadelesini yapmışlardır. Daha sonrada Anadolu’nun Romalılara karşı bağımsızlık mücadelesi olduğu için taraftar bulması kolay olmuştur. Pontus Krallığının armasının ay-yıldız olması bile önemli idi.⁶⁰

⁵⁶ Yusuf Karshoğlu, *Doğu Karadeniz Tarihi Otokton Halkları ve Etnik Yapısı*, İstanbul 2009, ss. 152-158.

⁵⁷ Mehmet Tezcan, “Pontos Krallığı (M.Ö.III.-M.S. IV. Yüzyıl)”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s. 81.

⁵⁸ Yılmaz Kurt, *Pontus Meselesi*, s. 60.

⁵⁹ Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, s. 18.

⁶⁰ Mahmut Goloğlu, *Anadolunun Milli Devleti Pontos*, Ankara 1973, ss.102-103.

2.1.2.3. Trabzon Rum İmparatorluğu (1204-1461)

Pontus devletinin yıkılmasından sonra Anadolu'ya uzun yıllar Romalılar hâkim olmuştur. Roma ikiye bölündükten sonra Anadolu'yla birlikte Karadeniz de Doğu Roma (Bizans)'nın hâkimiyetine girmiştir. Bizans İmparatorluğu IV. Haçlı seferi neticesinde Katolik Mezhebine bağlı Latinlerin eline geçmiş ve bu insanlar Ortodoks-Bizans hanedanına çok zarar vermişlerdir. Bu zulümden kurtulmak için Anadolu'ya çekilen Bizans İmparatoru Theodoros İznik Rum İmparatorluğunu (1204) kurarken Anadolu'ya çekilen Bizanslılardan Komnenos ailesi Trabzon'a gelerek, Gürcü Kraliçesi Tamara'nın desteğiyle Trabzon Rum İmparatorluğunu kurmuştur (1204-1461). Zaman zaman Anadolu Selçuklu, Moğollar ve Türkmenlerin egemenliğine giren Trabzon Rum İmparatorluğu, Yıldırım Beyazıt'ın 1398'de Samsun ve Canik'i almasıyla Osmanlı Devletine yıllık vergi ödemek zorunda kalmıştır. 1461 yılında ise Fatih Sultan Mehmet bölgeyi tamamen fethederek Trabzon ve çevresini sancak olarak örgütlemiştir.⁶¹

2.1.2.4. Tarihte Pontus Coğrafyası ve Bu Coğrafyayı Oluşturan Unsurlar

Trabzon'un fethiyle beraber yöreye birçok Müslüman halk göç etmiştir. 1466 Karaman'ın fethinden sonra, Elbistan, Maraş ve Karaman'dan gelen birçok Türk ailenin yöreye yerleştirilmesiyle bölgedeki Türk nüfusu giderek artmıştır.⁶² Fetihten önce Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Trabzon ve çevresinde kurulan bu devlet, yaşamı boyunca tam bağımsız kalabilmeyi başaramamış, birçok devlete vergi vererek ve onları kendi yönetimlerinde söz sahibi yaparak ayakta durmaya çalışmıştır. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde bölgenin tarihi geçmişi ortada iken, çok kısa bir dönem Trabzon ve çevresiyle kısıtlı olarak hâkimiyetlerini sürdüren Helen-Rum-Yunanlıların yörenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına mühür vurduğu iddiasında bulunulması kabul edilebilir bir gerçek değildir.

Karadeniz bölgesinde tarih sahnesine çıkan bu devletler ışığında bölge üzerinde Osmanlı Devleti zamanından beri Pontus projeleri yürütülmektedir.

⁶¹ "Trabzon Rum İmparatorluğu", Yeni Rehber Ansiklopedisi, C: XIX, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1994, ss. 154,155.

⁶² Haşim Karpuz, *Rize*, Ankara 1993, s. 11.

Lakin bu projelerin sahibi, Yunan ulusu ile uzaktan yakından alakası olmayan bölgede yaşamış Ortodoks Hristiyanlar değildir.⁶³ Yerasimos'un bu konudaki görüşleri olayın nasıl bir süreçte şekillendiğini göstermesi açısından önemlidir;

Pontus bölgesi kabaca, Osmanlıların Gümüşhane, Lazistan, Samsun (Canik) sancaklarını kapsayan Trabzon vilayetini içine almaktadır. Cizye kayıtlarına göre bu bölge XVI. yüzyıldan beri Anadolu'daki Hristiyanların en kalabalık olduğu yerdi. Bunların büyük bölümü Ortodoks Hristiyan idiler, yani Ermeni değildiler ama o dönemde Ortodoksların Yunanlı olduklarını söylemek güçtü. Bu Ortodoks Hristiyan nüfus, XIX. yüzyılın başında yeni bir canlanma sürecine giren kilise ile yeni burjuvazinin birlikte yürüttükleri çabaların etkisi altına girecek ve kökeni ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan, Türkçe ya da Rumca konuşan bütün Ortodoks Hristiyanlar gibi, Yunan Ulusuna ait olma duygusunu benimsemeye başlayacaklardır.⁶⁴

Tüm bu bilgiler ışığında anlaşılacağı üzere Karadeniz'de kurulan devletlerin Yunanlılıkla alakası olmadığı aşikârdır. Fakat özellikle Osmanlının son zamanlarında bir Yunan ulusu yaratma projesi düzenlenmiş, bu hayali projeyi temellendirmek içinde Yunan Devleti olarak yansıtmaya çalıştıkları Pontus Devletine sahip çıkılmıştır/çıkılmaktadır.

Burada açıklık getirmemiz gereken bir diğer konu da Anadolu'daki birçok yer isminin Yunanca olduğu zannedilmesidir. Bilgisizlikten kaynaklanan bu durum beraberinde Anadolu'nun bir Yunan memleketi olduğu fikrini doğurur. Hâlbuki gerçek böyle değildir. Nitekim Anadolu'da Yunanlılardan önce onlarca medeniyet doğup batmıştır ve Anadolu'daki yer isimlerinin hemen hemen tamamı, Asur, Luvi, Hitit, Pala, Hurri, Mitanni, Urartu, Trak, Dardan, Mizyalı, Bitinyalı, Galat, Frigyalı, Lidyalı, Likyalı, Karyalı, Kimmer, Pers, İskit, Saka, Med, Kapadokya, Makedonya, Roma, Doğu Roma, Arap, Türk dil ve

⁶³ Mehmet Bilgin, "Pontos Meselesine Tarihsel Bakış", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s. 30.

⁶⁴ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1919-1923)". Bk. <http://www.zafersen.com> [02/03/2011].

medeniyetlerine aittir. Doğu Karadeniz’de ise Haldi, Halib, Kolh, Tibaren, Mosinek, Makron, Dril, Skiten, Çan kavim ve medeniyetleri hüküm sürmüştür.⁶⁵

Zeki Arslantürk ve Mustafa Usta, *Doğu Karadeniz’in Toplumsal Yapısı* adlı araştırmalarında, elde ettikleri veri ve belgelerle Karadeniz Bölgesinin sakinlerini şöyle belirlemişlerdir:⁶⁶

1	M.Ö. Binlerce Yıl	Orta Asya'dan göç eden kavimler: Amazon-Tibaren-Muski-Halib Haldi-Kohl
2	M.Ö. 2000-1000	Gas/Kas ve Gud/Guti'ler, Mosk'lar, Tibaren'ler, Mar'lar
3	M.Ö. 1800	Etiler
4	M.Ö. 1200	Frikler
5	M.Ö. 1118 - 1093	Kayseri bölgesinden gelen Koman Türkler'in bölgeye yerleşmesi
6	M.Ö. 800	İlk Yunan sömürgeciler Karadeniz'de
7	M.Ö. 700-675	Kimmerler
8	M.Ö. 656	Milet'lerin Giresun, Tirebolu, ve Trabzon'a kale inşa etmeleri ve yerleşmeleri
9	M.Ö. 654-651	Sakalar
10	M.Ö. 606	Med'ler
11	M.Ö. 574	Persler
12	M.Ö. 400	Ksenofon'un tekrar Sakalara rastlanması
13	M.Ö. 334	İskender'in doğu seferi
14	M.Ö. 312-298	İskender'in bazı komutanların bölgede hakimiyet çabaları
15	M.Ö. 298-63	Pontuslular
16	M.Ö. 63 M.S. 395	Romalılar
17	M.Ö. 394 - M.S. 1204	Bizanslılar
18	M.Ö. 395-396	Hunlar

⁶⁵ Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, s. 23.

⁶⁶ Zeki Arslantürk, Mustafa Usta, “Doğu Karadeniz’in Toplumsal Yapısı”, ss. 62-63.

19	M.Ö. 530	Bulgar Türklerinin bir bölümünün Trabzon'a iskânı
20	1057	Türkmenlerin öncülerinin Karadeniz'e ulaşmaları
21	1072	Trabzon'un Türkler tarafından fethi
22	1073-1074	Türkmen akınlarının yoğunlaşması
23	1075	Theodore Gbras'ın Trabzon'u Türkler'den geri alması
24	1204	Trabzon Rumları
25	XII. yüzyıl	40.000 kuman ailesinin Gürcistan'a göç ederek Hristiyan olmaları ve Doğu Karadeniz'e yerleşmeleri
26	1280	İmparator Giorgi'nin Çepniler'e esir olması
27	1350	Rumların yoğun Türk yerleşmesi ve baskısı altında kale içine çekilmeleri
28	1461	Trabzon'un fethi

2.2. GÜNÜMÜZDE KARADENİZ BÖLGESİNDE PONTUSÇU FAALİYETLER

2.2.1. 19. Yüzyıl Pontus Devletini Canlandırma Hayali

Yaklaşık 200 yıllık tarihi süreç içerisinde Pontus coğrafyası olarak gösterilmeye çalışılan bölge, Sinop'tan Trabzon'a uzanan tüm Karadeniz sahil kesimiyle beraber Bayburt, Gümüşhane, Sivas, Tokat, Yozgat, Amasya, Çorum ve çevresiyle beraber geniş bir alanı içine almaktadır. Bu iddiaları gerçekleştirmek için yapılan Pontusçu faaliyetlerde Samsun-Merzifon merkez alınmıştır. Son on yıllarda ise yürütülen Pontusçu faaliyetlerin Doğu Karadeniz bölgesinde yoğunlaşmaya başladığını görmekteyiz.⁶⁷

Yunanistan, isyan hareketlerine başlamadan önce gerekli alt yapıyı hazırlamak adına Megali İdea (Büyük İdeal) kavramını ortaya çıkarmış ve bu bağlamda başlatılan isyan hareketleriyle de 1830 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Pontus meselesi de isyan hareketini yönlendiren Megali İdea'nın bir parçasıdır ve XIX. yüzyılda Fener Rum Patrikhanesinin yoğun çabaları

⁶⁷ Kenan Erzurumlu, "Patrikhane ve Pontusçuluk", s. 90.

neticesinde halka iyice benimsetilmiştir. Bundan dolayıdır ki Pontus meselesinde Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesinin fonksiyonunu beraber değerlendirmek durumundayız.⁶⁸ Lakin patrikhanenin Karadeniz Bölgesine yönelik yürüttüğü temel politika isyan hareketlerinde olduğu gibi bölgede yaşayan Rumlara suni bir tarih bilgisi kazandırarak Pontus anlayışını onlara benimsetmek olmuştur. Bu bağlamda Karadeniz bölgesini Pontus coğrafyası, içinde yaşayan Rumları da bu devletin birer parçası olarak göstermeye çalışmıştır.⁶⁹

Yapılan çalışmalar neticesinde 1800 yılların sonuna doğru Karadeniz’de Türklerle beraber yaşayan Rumlar bir iskân politikası ile kendi köylerini oluşturarak Türklerden ayrılmaya başlamışlardır. Zamanla nüfusları artan Rumlar, yeni kiliseler inşa edip okullar kurmuşlardır. Bu okullarda okuyan öğrencilere anavatanlarının Yunanistan olduğu ve Yunan toplumunun bir parçası oldukları aşılanmaktaydı.⁷⁰

Bu iskân politikalarıyla güçlenen Ortodoks Rumlar, bölgede bölücü emelleri olan güçler tarafından Ordunun seferberlik ilanına uymamaları konusunda yönlendirilerek askere gitmemeleri sağlanmıştır. Bu örgütsel faaliyetlere kilise ve okullarda dâhil olmak üzere birçok kurum destek vermiş, bu bağlamda fazlaca kalabalıklaşan bu insanların bölgede faaliyette olan veya yeni kurulan çetelerin etrafında toplanmaları sağlanmıştır.⁷¹

Oluşturulan bu çeteler, Yunanistan ve Rusya’dan aldıkları yardımlarla sayılarını hızla artırarak bölgede yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda tüm Karadeniz de 1.814 Türk öldürülmüş ve 3.713 ev yakılmıştır. Rum çetelerle yürütülen mücadeleler sırasında da 1.118 çeteci Rum öldürülmüştür.⁷² Yunanistan’ın Anadolu’yu terk etmesinden sonra Karadeniz Bölgesindeki Rumlar Pontus hayallerinin olamayacağını anladıklarından bölgeyi terk etmeye başlamış kalan Rumlar da 30.01.1923 tarihinde Yunanistan’la yapılan Batı Trakya hariç

⁶⁸ Ali Rıza Bayzan, *Misyonerin Soykırım Oyunu*, , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2006, s. 103.

⁶⁹ Mehmet Okur, “Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi’nde Pontusçu Faaliyetler”, *Karadeniz Araştırmaları*, sy. 14, 2007, s. 5.

⁷⁰ Mehmet Bilgin, *Sürmene Tarihi*, İstanbul 1990, ss. 328-330.

⁷¹ Mehmet Bilgin, *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2007, s. 157.

⁷² Kenan Erzurumlu, “Patrikhane ve Pontusçuluk”, s. 93.

Yunanistan'daki Müslümanlarla, İstanbul hariç Anadolu'daki Rumların mübadelesi anlaşması ile Yunanistan'a gönderilmişlerdir.⁷³

2.2.2. Pontus Meselesi Nedir?

Pontus ismi ve tarihi hakkındaki bilgileri verdikten sonra Pontus sorununu şöyle tanımlayabiliriz. Özellikle Yunanistan'ın şiddetle savunduğu ve bu amaçla dünyanın birçok yerinde kurduğu dernekler vasıtasıyla uluslararası platforma taşıma gayretinde olduğu Pontus meselesi;

M.Ö. 298-63 yılları arasında Pers asıllı bir hanedan tarafından kurulan ve Pontus ismi verilen devletin hatırası üstüne ikame edilen bir ham hayal, bir hülya, bir ütopyadır. Güya Zonguldak'tan Batum'a kadar uzanan Karadeniz sahili ve buna bitişik kısımlarda (Tokat Amasya'nın bütünü, Gümüşhane, Erzincan, Sivas, Kayseri, Yozgat ve Çorum'un bir kısmı dâhil olmak üzere) bir Yunan devleti kurulmasıdır.⁷⁴

Yunanistan, milli mücadele yıllarında yürüttüğü Pontusçuluk politikalarını, I ve II. Dünya savaşları sonrasında Yunanistan da ve dünyada yaşanan gelişmelerle uygun zeminin oluşmamasından dolayı uzun süre uygulama fırsatı bulamamıştır. Milli mücadele yıllarından sonra Anadolu'nun genelinde duraksayan genel misyonerlik faaliyetleriyle Pontusçu faaliyetlerde de bir duraksama yaşanmıştır fakat son yıllarda tıpkı kurtuluş savaşı yıllarında olduğu gibi batının oluşturduğu ortamı kullanarak Pontus konusunda faaliyetlerine yeniden başlamıştır.⁷⁵

2.2.3. Yunanistan'ın Rum Soykırım İddiaları

Yunanistan, 1914-1923 yılları arasında Karadeniz Bölgesinde yaşayan 350 bin Rum'un Osmanlı tarafından öldürüldüğünü iddia etmekte ve bunu Türkiye'nin "Pontus Soykırımı" olarak tanımasını ve özür dilemesini beklemektedir.⁷⁶ Bu bağlamda Yunan parlamentosu 1994 yılında 19 Mayıs gününü sözde Pontus Rum

⁷³ Mehmet Bilgin, *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, s. 163.

⁷⁴ Yusuf Gedikli, *Pontus Meselesi*, s.26.

⁷⁵ Ertan KÖSE, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s.103

⁷⁶ <http://www.milliyet.com.tr/pontus-nefreti/dunya/haberdetayarsiv/21.05.2007/200211/default.htm> [02/04/2011].

Soykırımını anma günü olarak ilan etmiştir. Bu doğrultuda Yunanistan da birden çok soykırım anıtı açılmış, buralarda yapılan anma programları, üst düzey devlet görevlilerinin katılımıyla yapılmıştır/yapılmaktadır.⁷⁷

Atina'da yapılan sözde Pontus Soykırımını anma etkinliklerinde düzenlenen gösterilerde zaman zaman bazı göstericiler Türk konsolosluğuna yürümüş ve Türk bayrağını yakmıştır.⁷⁸

Pontus meselesini ve bu bağlamda zemin oluşturması amacıyla sözde Pontus soykırımını devlet politikası olarak gören Yunanistan, bu asılsız isteklerinin Türkiye tarafından kabul edilmeyeceğini bildiği için bu olayı uluslararası zemine yayma gayretindedir. Bu gayretlerinin de özellikle Avrupalı devletlerden karşılık bulduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü birçok defa karşılaşmıştır ki, bu devletlerin çeşitli kuruluşlarında yayımlanan bazı Türkiye haritalarında Güney Doğu sınırlarımızı içine alan bölge "Kürdistan" olarak gösterildiği gibi Doğu Karadeniz Bölgesindeki dağlarda "Pontus Dağları" olarak gösterilmektedir.⁷⁹ Bundan da anlaşılacağı gibi amaç Pontuşçuluk faaliyetlerinde taraftar toplayarak Türkiye'yi zor durumda bırakmaktır. Öyle ki Yunanistan'ın Avrupa birliğine üye ülkelerde yaptığı çalışmalarda Türkiye'nin AB'ye girmesinde ön şart olarak sözde Pontus Soykırımını kabul etmesi gerektiği konusundaki gayretleri herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Pontus Meselesi, milli mücadele ve sonrasında nüfus mübadelesi ile ortadan kalkmasına rağmen Yunanistan tarafından tekrar canlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu iddialarına destek olabilecek her konuyu değerlendirmeye çalışan Yunanistan, sözde Ermeni soykırım iddialarına da destek vermektedir. Çünkü Türkiye'ye karşı yürütülen Ermeni soykırım iddiaları dünya kamuoyu tarafından ilgi görmekte, Yunanlılar da bu iddialarla Pontus iddiaları arasında benzerlikler kurarak kendi davaları adına bu ilgiden faydalanmak istemektedirler.⁸⁰

⁷⁷ http://samanyoluhaber.com/s_280527_selanike-yeni-bir-soykirim-aniti.html [02.04.2011].

⁷⁸ <http://www.milliyet.com.tr/atina-da--turk--bayragi-yakildi/yasam/haberdetayarsiv/22.05.2006/157762/default.htm> [02.04.2011].

⁷⁹ http://samanyoluhaber.com/h_212860_bir-harita-krizi-daha-!.html [10.04.2011].

⁸⁰ Ertan KÖSE, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, s. 109.

2.2.4. Bölgeyle Yakından İlgilenen Pontusçu Dernekler ve Faaliyetleri

Karadeniz bölgesinde yürütülen Pontusçu faaliyetlerin merkezi de yine Yunanistan'dır. Fakat Yunanistan bu faaliyetlerini sadece devlet içerisinde yürütmemektedir. Pontus iddialarını uluslararası zemine taşıyarak haklı olduğunu gösterme çabasında olan Yunanlılar, bu bağlamda ülke içinde ve dışında Pontus dernekleri kurmuştur. Başta Yunanistan olmak üzere Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da kurulan derneklerin sayısı yüzlerle ifade edilmektedir.⁸¹ Bu yüzden dernekler, koordineli çalışabilmek için federasyonlar oluşturmuşlardır. Bu sayede Yunanistan, ülke içinde ve dışında başbakan dâhil birçok üst düzey devlet görevlilerinin katıldığı *Pontus Helenizmi Kongreleri* düzenlemektedir. Kurulan Pontus Federasyonlarının bazıları şunlardır:

Güney Yunanistan Pontuslular Dernekleri Federasyonları,

Rusya Pontuslular Dernekleri Federasyonu,

Ukrayna Pontuslular Dernekleri Federasyonu,

Almanya Pontuslular Dernekleri Federasyonu,

ABD ve Kanada Pontuslular Dernekleri Federasyonu,

Pontuslular Dernekleri Pan-Helenik Federasyonu,

Kazakistan Elen Cemaatleri Federasyonu,

Ermenistan Pontuslular Birliği,

Kıbrıs Pontuslular Birliği.⁸²

Kurulan bu dernekler sayesinde özellikle Yunanistan'dan Doğu Karadeniz Bölgesine "Unutulmayan Kaybolmayan Vatanlara Gezi" adı altında belli zaman aralıklarında geziler düzenlenmektedir. Yapılan bu gezilerde, özellikle gençler üzerinde faaliyetler sürdürülmekte, onlara eğitim ve maddi destek sözü verilerek Yunanistan'a götürülmektedirler.⁸³ Nitekim dönemin Küçükçekmece Garnizon

⁸¹ Ali Rıza Bayzan, *Misyonerin Soykırım Oyunu*, ss. 115-117.

⁸² Salim Gökçen, "Fener Rum Patrikhanesi'nin Günümüzdeki Faaliyetleri ve Pontus-Rum Soykırımı İddiaları", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, s. 515.

⁸³ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, s. 19.

Komutanı Albay Ali Güngör Öngören, 2002 yılında yaptığı açıklamada Pontus davasını savunan Karadenizli 35 gencin o tarihlerde Yunanistan'da eğitim gördüklerini söylemiştir.⁸⁴

Ayrıca Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi 2000-2001 ders yılı içinde Karadeniz Teknik Üniversitesine, Lisans ve Yüksek Lisans düzeyindeki öğrencilere burs vermek üzere teklifte bulunmuş fakat üniversite yönetimince bu teklif kabul edilmemiştir. Bununla beraber Yunanistan Trabzon'da konsolosluk açmak istemiş fakat bu istek de Türkiye tarafından reddedilmiştir. Konsolosluk için Trabzon'un seçilmesi ve ülkemizde onlarca üniversite varken burs vermek için KTÜ'nün tercih edilmesi düşünülmeleri gereken bir durumdur⁸⁵

2.2.5. Çevrecilik Adı Altında Düzenlenen Sempozyumlar⁸⁶

Yunanistan'ın yöre üzerinde özel ilgisi olduğunu gösteren bir başka olay da 1997 yılında düzenlenen Yunanistan destekli Çevrecilik sempozyumlarıdır. Birincisi çevrecilik adı altında 1995 yılında Fener Rum Patrikhanesi öncülüğünde düzenlenen "Çevre ve Vahiy Sempozyumu", 1997 yılında da "Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu" adıyla düzenlenmiş, Karadeniz'i temizleyelim fikriyle yapılan sempozyumlar dizisine Trabzon limanından başlanmıştır.

Yunan bandıralı El. Venizelos gemisinde gerçekleşen sempozyuma birçok davetli ve gazeteci katılmış, 20 Eylülde Patrik Bartholomeos'un Trabzon limanında açılış konuşmasıyla başlayan sempozyum, 28 Eylülde Selanik'te Yunan Cumhurbaşkanı, Yunan parti liderleri ve millet vekillerinin de katıldığı, Bartholomeos'un yönettiği kilise ayiniyle sona ermiştir. Ayini yöneten Bartholomeos'un üzerinde oturduğu tahtın ve ayakları altına serilen halıların üzerinde çift başlı Doğu Roma Kartalı bulunması, Selanik kilisesinin başpapazının ayinde Hz. İsa'nın Türkler tarafından esir alınan İstanbul'u kurtarması için dua etmesi sempozyumun hangi amaca hizmet ettiğini gösteren önemli ayrıntılardır.

Sempozyumun Batum, Yalta, Adesa, Köstence, Varna ve Selanik gibi Sözde Türklerin kendilerini öldürmesinden korkan Pontuslu Rumların göç ettiği yerlerden

⁸⁴ <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/02/03/haberler/butun.htm> [02.04.2011].

⁸⁵ Kenan Erzurumlu, "Patrikhane ve Pontusçuluk", s. 100.

⁸⁶ Salim Gökçen, "Fener Rum Patrikhanesi", ss. 507-514.

seçilmesi dikkati çeken bir durumdur. Bununla birlikte Sempozyumun düzenlendiği geminin 1919 yılında Anadolu'yu işgal için Yunan ordusunu İzmir'e, Pontus devletinin kurulması için 100 subayını Samsun ve Trabzon'a yollayan Yunan başbakanı Eleutherios Venizelos'un ismini taşıması bize sempozyumun masum bir çevrecilik hareketi olmadığını göstermektedir.

2.2.6. Karadeniz'de Rum-Yunan Kültürü İle İlgili Yayın ve Faaliyetler

Bölgede yürütülen pontusçu faaliyetler özellikle 1990'lı yıllardan sonra Rum-Yunan kültürüyle yörenin kültürü arasındaki bağları işleyen yayınlarla kamuoyunun ilgisi bu konuya çekilerek Pontus iddiaları desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu yayınlarda Karadeniz Bölgesinin geçmiş tarihi ve kültürü ile Yunan kültürü arasında bağlar kurulmakta, yörenin geçmişinde, Hristiyan oluşuna vurgu yapılarak şu anki bölgedeki Müslüman nüfusun, Müslüman Türklerin yaptıkları baskılar neticesinde zorla oluşturulduğu iddia edilmektedir.⁸⁷

Karadeniz Bölgesinde, Rum- Yunan kültürünün varlığına ilişkin yayın hazırlayanlardan biri de Ömer Asandır. Pontusçuluğu kültürel olarak savunduğunu iddia eden ve 1990'lı yıllardan beri Pontus Kültürü üzerinde çalışmalar yapan Asan'ın 1996 yılında birinci, 2000 yılında da ikinci baskısı yayınlanan "Pontus Kültürü"⁸⁸ kitabı 2002 yılında DGM tarafından "bölücülük" yaptığı gerekçesiyle toplatılmıştır. Karara itiraz eden Asan açtığı davayı kazanmış, mahkeme kitap üzerindeki toplama kararını kaldırmış fakat buna rağmen Asan Türkiye'yi AİHM'e şikâyet etmiştir.⁸⁹ Yazar kitabında memleketi olan Trabzon'un Of ilçesinden yola çıkarak bir kimlik sorgulamasına girmektedir. Bunu yaparken Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan kültürü Yunan mitolojilerine dayandıran Asan kitabında Rumca üzerine dil çalışması yapmaktadır. Genel anlamda baktığımızda kitap, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan kültürü tarihsel ve mitolojik delilleri kullanarak Yunan kültürü ile ilişkilendirmeye çalışma izlenimini vermektedir.⁹⁰

⁸⁷ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, ss. 80-81.

⁸⁸ <http://www.omerasan.com/kitaplar.html> [05.04.2011].

⁸⁹ <http://www.ihya.com.tr/haber/detay.aspx?nid=5029&cid=10> [05.04.2011].

⁹⁰ Ömer Asan, *Pontus Kültürü*, Belge Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2000.

Yunancaya da çevrilmiş olan bu kitapla ilgili Türkiye de birçok tartışmalar yapılmıştır. Ali Rıza BAYZAN kitapla ilgili yapılan tartışmalardan bahsederken Açık Öğretim İş İdaresi'nden mezun olan Ömer Asan'ın tarih, antropoloji ve filoloji uzmanlığı gerektiren böyle bir kitabı yazamayacağı ve kitabın Yorgo Andreadis gibi Yunanlı profesörler tarafından yazıldığı iddialarına yer vermiştir. Ömer Asan'ın 2002 yılında katıldığı Ceviz Kabuğu programında, kitabında yazdığı tezleri savunamaması ve programı terk etmek zorunda kalması Bayzan'a göre kitapla ilgili iddiaları doğrular niteliktedir.⁹¹

Yunanistan'ın bölgedeki faaliyetlerine çarpıcı bir örnek de Yunanistan'da yayınlanan Turquie Diplomatique Gazetesi'nin 2011 Ocak sayısında yer alan Savvas Kalenderidis'e ait bir makaledir. Gazetede yayınlanan makalenin sahibi Savvas Kalenderidis, Suriye'den Kenya'ya uzanan kaçış yolculuğunda Abdullah Öcalan'a eşlik eden, 1997 yılında Kırıkkale MKE Fabrikası'ndaki patlamalarla da ilişkilendirilen eski Yunan istihbaratçısıdır. Kalenderidis, 7 Ocak 2011 tarihli gazete yayınındaki makalesinde, Yunan Gizli Servisi EYP'nin, 1997-1998 yıllarında Trabzon'un çeşitli köylerinden 20 genci Atina'ya götürdüğünü ve Yunan üniversitelerinde okuttuğunu belirtmektedir.⁹²

Nitekim 2002 yılında Radikalde çıkan haber Kalenderidis'in sözlerini doğrular niteliktedir. Radikalde yayınlanan habere göre, Atina'daki Pandio Üniversitesi Siyaset Bilimleri bölümü öğrencisi Fatih Gültepe Rum Pontus Devletini kurmak amacıyla faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla tutuklanıp cezaevine gönderilmiştir. Gültepe polisteki sorgusunda Trabzon'un Tonya ilçesinde yaşarken, 1998 yılında Teodoros Spardopulos tarafından Yunanistan'a götürüldüğünü, kendilerini Atina'da Savvas Kalenderidis'in karşıladığını söylemiştir. Üniversitede öğrenim görmeye başladıktan sonra, her ay 500 dolar maaş aldığını belirten Gültepe, Sinop, Samsun, Trabzon, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Bayburt ile Amasya'nın Merzifon ilçesi ve Sivas'ın Suşehri ilçesini

⁹¹ Ali Rıza Bayzan, *Misyonerin Soykırım Oyunu*, s.100.

⁹² <http://www.haber7.com/haber/20110121/Yunan-gizli-servisinin-okuttugu-20-Turk.php>
[10.04.2011].

kapsayan bölgede sözde Rum Pontus Devleti'ni canlandırma adına eğitimler aldıklarını kabul etmiştir.⁹³

Yapılan bu tür faaliyetlerle birlikte internete yansıyan bazı haberlere göre bölgede Pontus'un genetik kökenini araştırmaya yönelik çalışmalarda yapılmaktadır. 2001 ve 2002 yıllarında ABD California Üniversitesi Gladstone Enstitüsü'ne bağlı bir grup doktorun "Kalp hastalıklarında kolesterol riski"ni araştırmak için Trabzon'da yaşayan halktan kan örnekleri almak istemiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi projeyi şüpheli bularak destek vermemiştir. Trabzon valiliği de projeyi şüpheli bularak çalışmayı engellemiştir. Nitekim habere göre Tonya belediye başkanı, ABD'li doktorların ilçelerinde Rumca konuşulan İskenderli beldesine gelerek buradaki halktan kan almak istediğini fakat bunu yapamadıklarını söylemektedir. Olayın dikkat çekici tarafı ise bu doktorların belediye başkanının söylediğine göre bu insanlara broşürle birlikte pontusçuluk yaptığı gerekçesiyle Türkiye'ye girmesi yasaklanan Yorgo Andreadis'in kitaplarını dağıtmalarıdır.⁹⁴

Yapılan bu çalışmalardan anlaşılacağı gibi Yunanistan, Pontus meselelerini canlı tutmak adına bölgeyle kültürel bağlar kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda kültürel içerikli yayınlar hazırlayarak kamuoyunun ilgisini çekmeye çalışan Yunanistan, bu sayede Pontus iddialarına dayanak oluşturma çabasıdadır.

⁹³<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=648124&Date=10.04.2011&CategoryID=97>[10.04.2011].

⁹⁴<http://www.milliyet.com.tr/2002/12/16/guncel/agun.html> [15.04.2011].

3. GÜNÜMÜZDE KARADENİZ BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ VE BELLİ BAŞLI MEKÂN VE KURUMLARI

3.1. KARADENİZ BÖLGESİNDE GENEL MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Misyoner örgütlerin Karadeniz Bölgesindeki faaliyetlerinde yoğunlaştıkları yerler özellikle Samsun ve Trabzon illeridir. Bununla birlikte Doğu Karadeniz sahil şeridi boyunca yer alan üniversiteler, Anadolu Liseleri ve özel kolejler misyoner guruplarca belirlenen faaliyet alanlarıdır. Hristiyan Protestan mezhebine bağlı kişilerin aktif olarak faaliyette buldukları bu bölgede özellikle iki gurup dikkati çekmektedir. Bunlardan biri Türkiye’de Ankara merkezli çalışan Kurtuluş Kilisesidir. Kilise bünyesinde çalışan Kore ve Çin asıllı ABD vatandaşları, açtıkları dil kurslarında İngilizce öğretmeni, meslek edindirme ve uluslararası eğitim faaliyetleri merkezi gibi paravan kuruluşların temsilcilikleri gibi farklı yöntemlerle bölgenin çeşitli yerlerine yerleşmektedirler. Yaptıkları hazırlık çalışmalarıyla yöreye yerleşen bu insanlar, belirli bir sempatizan kazandıktan ve çekirdek bir cemaat oluşturduktan sonra yerlerine başkalarını bırakarak bölgeyi terk etmektedirler. Bölgede özellikle Trabzon ve Rize civarında faaliyetlerini yürüten bir diğer aktif Protestan misyoner hareket, İstanbul merkezli çalışan Presbiteryen Kilisesidir.⁹⁵

Yaptıkları faaliyetleri İslam’ın tebliğ anlayışıyla bağdaştırarak masumca göstermeye çalışan misyonerlere, insanlar tarafından her zaman tedirgin şekilde yaklaşılmıştır. Birinci bölümde genişçe anlattığımız Hristiyan tarihinde misyonerlerin hedef aldıkları halka yaptığı olumsuz uygulamalar insanların gözünde böyle bir imaj oluşturmuştur. Misyonerlere karşı Türk insanının da gösterdiği tepki bu yüzdendir. Günümüzde misyonerlerin yaptıkları faaliyetleri çok gizli tutması bu tepkiyi artıran bir başka nedendir. Nitekim Ali Rıza Bayzan’ın naklettiğine göre İçişleri Bakanlığına misyonerlerin sayısı ve

⁹⁵ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik”, *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, s. 18.

faaliyetlerine yönelik verilen bir soru önergesine 23.02.2005 tarihinde TBMM’de verilen yazılı cevapta, misyonerlerin faaliyetlerinde çok gizli çalıştıklarından dolayı Türkiye’de faaliyette olan misyonerlerin sayılarının ve yaptıkları faaliyetlerde harcadıkları paranın bilinmeyeceği belirtilmektedir. Misyonerlerle ilgili kamuoyunu rahatsız eden konulardan biri de işte bu gizlilik stratejileridir.⁹⁶

Karadeniz bölgesi yukarıda da arz ettiğimiz gibi farklı lehçelerin konuşulduğu ve farklı grupların bir arada yaşadığı bölgemizdir. Bu farklılıklar da misyoner guruplarca değerlendirilmek istenmekte ve hedef olarak daha çok bu insanlar seçilmektedir. Misyoner örgütler seçilen bu hedef kitleye ulaşmada birçok yöntem uygulamaktadır. Bu yöntemlerden biri de ev kiliseleridir. Şu an Karadeniz bölgesinde özellikle yerli halkın dikkatini çekmeyen ev kiliselerinin kurulduğu bilinmektedir. Önemi ve dikkat edilmesi gereken bir konu olduğundan ev kiliselerini ayrı bir başlıkta incelemeyi uygun bulduk.

3.1.1. Evanjelizm ve Kilise Evleri

Evanjelizm Yunanca “iyi haber”, “müjde” ve “asıl gerçek” anlamlarına gelen *evangelion* kelimesinden türemiştir. İncil mesajını hangi şartlar altında olursa olsun en iyi şekilde yaymak anlamına gelen evanjelizm sözcüğü, günümüzde kendilerini evanjelik olarak tanımlayan birçok Hristiyan grubun ortak adı olarak kullanılmaktadır.⁹⁷ Aynı zamanda bu kavram misyonerlik kavram yerinde kullanılmaktadır. Çünkü misyonerlik sözcüğü, tarihte Hristiyanlığın yayılmasında uygulanan şiddeti, sömürgeciliği ve buna benzer birçok olumsuzluğu çağrıştırmaya rağmen, evanjelizm daha yumuşak bir kavram olarak görülmektedir. Nitekim bu kavram daha yumuşak bir mana içerdiği için, 1991’de hazırlanan “Dialogue and Proclamation” (Diyalog ve Davet) adlı Katolik Kilisesi dokümanında “misyon” yerine kullanılması istenilmektedir.⁹⁸

⁹⁶ Soru önergesine verilen cevabın orijinal metni için bk; Ali Rıza Bayzan, *Küresel Vaftiz Misyoner Örgütlerin Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerini Hristiyanlaştırma Operasyonu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 28.

⁹⁷ Mahmut Aydın, “Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Yöntemleri ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Dinler Tarihi Araştırmaları V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, ss. 49-50.

⁹⁸ Ali Rıza Bayzan, *Küresel Vaftiz*, s. 33.

20. yüzyılın başlarında dünya nüfusunun %15'ini oluşturan Müslümanların oranı 21. yüzyılda % 20'nin üzerine çıkmıştır ve bu oran her geçen yıl artmaktadır. Fakat aynı yükseliş Hristiyanlıkta görülmemektedir. Lakin dünya üzerinde yaşayan Hristiyanların oranı 20. yüzyılda %35 civarında iken 21. yüzyılda %30'lara gerilemiştir. Hristiyanlığın özellikle Müslüman nüfusun yükselişi karşısında aynı duruşu sergileyememesi, Müslümanlara karşı sürekli yeni stratejiler geliştirmeye çalışan Hristiyan misyonerler arasında yenilenmeye ihtiyaç olduğu şeklinde algılanmıştır. Çoğu misyoner bu yenilenmenin, klasik kilise yapısıyla değil de ev kiliseleri şekliyle olabileceğini ifade etmiştir. Bu sebeple dünyanın her bölgesinde, özellikle topraklarında kilise yapımına izin vermeyen ve misyonerlik faaliyetlerinin yasaklandığı yerlere ev kiliseleri açılmıştır.⁹⁹ Çünkü İncil mesajının ulaşmadığı kimseleri kayıp olarak gören evanjelik misyonerler, resmi kiliselerle amaçlarına ulaşmanın zor olduğunu düşünmektedirler. Buna karşın gidip gelmenin daha kolay olduğu, bu sayede İncil mesajının Hristiyan olmayanlara daha rahat ulaştırılabileceği ev kiliselerinin önemli bir ihtiyaç haline geldiği kanaatine varılmıştır.¹⁰⁰

Ev kiliseleri yukarıda bahsettiğimiz gibi genelde misyonerlerin hoş karşılanmadığı ve yeterli Hristiyan cemaatin olmadığı yerlerde, misyonerlik faaliyetlerinin yürütülmesi için kurulan mekânlardır. Genelde dikkat çekmeyen meskun mahallelerde satın alınan veya kiralanın bu mekanlar, genelde yerli halktan edinilen sempatican bir gurupla birlikte belirli aktif misyoner başkanlığında yürütülen faaliyetlerin merkezi konumundadır. Fazla dikkat çekmeyen bu yerlerde yürütülen faaliyetlerle çekirdek cemaat oluşturularak ilerde kurulacak resmi kiliselerin alt yapısı hazırlanmış olur.¹⁰¹

Herhangi bir zaman sınırlaması olmayan bu toplantılar, resmi veya gayri resmi olabildiği gibi, bu toplantılarda yer sınırlaması da yoktur. Genelde evlerde yapılan toplantılar aynı zamanda bir parkta, lokantada veya bahçede bir ağacın altında da yapılabilmektedir. Ev kiliseleri, yaptıkları faaliyetlerle üyeleri arasında sosyal kaynaşmayı en üst seviyeye taşıma gayretindedirler. Bu sebeptendir ki

⁹⁹ Mahmut Aydın, a.g.m., ss. 56-57.

¹⁰⁰ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Ankara 2008, s. 101.

¹⁰¹ Şinasi Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri 17-18 Nisan 2004*, 3. Baskı, İstanbul 2005, s. 348.

kiliseye üyeleri , arkadaşları, komşuları ve akrabaları ile sık sık bir araya gelerek dua ve ibadet etmek, İsa Mesih'e intisap eden müritler yetiştirmek için toplanırlar. Kilise evinin büyüklüğüne bağlı olarak 6-30 kişi arasında değişen guruplar halinde faaliyetlerini yürüten bu insanlar, az sayıda oldukları için birbirleri ile sıcak ilişki içerisindedirler.¹⁰²

Ev kiliseleri için yerel halk çok önemlidir. Özellikle misyonerlikte aktif olabilecek önder kişilerin yerel halka mensup insanlardan olması, yapılacak misyoner faaliyetlerde büyük önem arz etmektedir. Çünkü yerel halk, yabancı kişilerle arasına her zaman belli bir seviye koymuş ve bu kişilerle diyalogunu sınırlı tutmuştur. Bu da yerel halka yönelik faaliyetlerin istenilen düzeyde olmamasına neden olmaktadır. Buna karşı yerel halktan olan misyonerler, halkla çok rahat diyaloga geçmekte, o yörenin dilini, dinini, kültürünü ve sosyal yapısını çok iyi bildiği için Hristiyan mesajlarını halka aktarmada çok daha başarılı olmaktadır.¹⁰³ Tüm bu açıklamalar ışığında kilise evlerinin açılma nedenlerini şöyle özetleyebiliriz;

1) *Ev kiliseleri kurulması, giderinin karşılanması ve olumsuz bir durum karşısında yer değiştirmesi kolay olduğu için geleneksel kiliselere oranla misyonerlik faaliyeti için hem daha elverişli hem de maddi olarak daha az maliyetlidir.*

2) *Ev kiliseleri apartman dairelerinde ve ofislerde halkla iç içe olduğu için geleneksel kiliselere oranla her kesimden insanda daha kolay ulaşılmakta ve bu şekilde daha etkin misyonerlik hizmeti sunulmaktadır.*

3) *Ev kiliselerinde geleneksel kiliseye oranla son derece samimi bir hava olduğu için buraya katılan kişiler kendilerini adete bir aile ortamında hissederler. Bundan dolayı da birbirleriyle daha samimi ilişkiler kurar ve birbirlerini daha fazla etkilerler.*

4) *Ev kiliseleri fakir, mülteci, göçmen ve marjinalleştirilen toplumlara sadece kolay ulaşılmasını sağlamaz;*

¹⁰² Mahmut Aydın, "Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Yöntemleri", s. 57.

¹⁰³ Şinasi Gündüz, a.g.m., s.348.

aynı zamanda onların sıkıntı ve sorunlarıyla daha yakından ilgilenilme fırsatı da sunar.

5) Ev kiliselerinde resmi bir liderlik, herhangi bir mezhebin veya gurubun tahakkümü olmadığı ve katılımcıların tümünün ortak kazanımı söz konusu olduğu için buralar geleneksel kiliseye oranla Hristiyan olmayanları daha çok cezpt etmektedir.

6) Ev kiliseleri her kültüre, bölgeye ve coğrafyaya kolayca adapte edildiği için misyon faaliyetlerine geleneksel kiliseye oranla çok daha elverişlidir. Yabancı bir bölgede normal kilise binası dikildiğinde, halk doğal olarak buna tepki gösterebilir. Kurulacak ev kiliseleri ise belirli binalar ve yapılar olmayacakları için onların kilise oldukları belli olmayacak ve dolayısıyla da yerel halkın tepkisini çekmeyeceklerdir.¹⁰⁴

Yapılan çalışmalardan anlaşılacağı gibi misyonerler son yıllarda ev kiliseleri ile ilgili yoğun bir faaliyet içerisine girmişlerdir. Türkiye’de Hristiyan nüfusun çok az olmasını ve misyonerlere karşı halkın gösterdiği hassasiyeti göz önüne aldığımızda, aynı gizli faaliyetlerin ülkemiz içinde de fazlasıyla yapılmaya çalışıldığını söylemek çok da hayal ürünü olmasa gerek.

3.2. KARADENİZ BÖLGESİNDE BAZI MERKEZLERDE YAPILAN MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Türkiye, dünyadaki birçok devlet gibi içinde farklı gurupları barındıran ve bunu bir zenginlik olarak gören bir devlettir. Bu bağlamda ülkemizde Laz, Kürt, Çerkez, Boşnak, Alevi gibi birçok farklı guruplar bulunmaktadır. Misyoner örgütlerin en fazla kullandıkları yöntemlerden biri olan “yapı bozum” da bu gurupları hedef alan bir stratejidir. Buna göre misyoner örgütler, bu yöntemi kullanarak tüm bu guruplarla olan ortak paydamızı görmezden gelerek, bu guruplarla ülkenin bütünlüğü bozulmak istenmektedir. Bu sayede ülkede

¹⁰⁴ Mahmut Aydın, “Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Yöntemleri”, s. 58.

yalnızlaştırılmaya çalışılan guruplar misyonerler için daha kolay bir hedef haline gelmesi sağlanmaktadır.¹⁰⁵

Bu bağlamda yapılan çalışmalar göstermiştir ki özellikle (1962-1965) II. Vatikan Konsili'nden sonra doğuşlarından beri çekişme halinde olan Hristiyan Protestan, Katolik, Ortodoks mezhepler, Anadolu'nun Hristiyanlaşması veya en azından Anadolu'da yaşayan farklı gurupları ön plana çıkararak bu insanların kültürlerinden uzaklaşmaları adına ortak hareket etmektedirler.¹⁰⁶

Misyoner örgütlerin faaliyetleri, Özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü bu bölgelerde kendilerini Kürt, Laz ve Gürcü gibi etnik kimlikte tanımlayan kişiler bulunmaktadır. Misyoner örgütler, değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak gördükleri bu insanlara yaklaşırken öncelikle onların devlet tarafından baskı altında tutuldukları ve kendilerine hak ettikleri değerin verilmediği, buna karşılık baskı altında tutulup kültürel ve sosyal olarak sömürüldükleri vurgulanmaktadır. Misyonerlerin bu iddialarıyla birlikte insanlara, mutlaka kendi orijinal kültürlerini yeniden yaşamaları gerektiği yoksa kaybolup gidecekleri empoze edilmekte, kültürlerini yeniden canlandırma adına yapacakları çalışmalarda kendilerine her türlü desteğin verileceği söylenmektedir.¹⁰⁷

Mübadele gerçekleşmeden önce bölgede yaşayan Hristiyan azınlıklar, ibadetlerini yapacakları birçok kilise ve manastıra sahipti. Mübadeleyle birlik Ermeni ve Rum gibi Hristiyan azınlıkların bölgeden göç etmesiyle birlikte, yöredeki birçok kilise ve manastır faaliyetlerine son vermiştir. Şu anda Samsun'da Mater Delarosa ve Trabzon'da Sancta Maria kiliseleri olmak üzere bölgede iki aktif Katolik kilisesi mevcuttur. Birçok araştırmaya konu olan bu iki kilise hakkında yapılan incelemelere bakıldığı zaman anlaşılacaktır ki bunlar bölgede misyonerlik faaliyetleri açısından merkez konumundadır. Bunların dışında

¹⁰⁵ Ahmet Güzel, *Dünden Bugüne Yunanistan'ın Pontus Hedefi*, İstanbul 2006, s. 193.

¹⁰⁶ Abdurrahman Küçük, "Misyonerlik ve Türkiye", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, 1996, s. 38.

¹⁰⁷ Mahmut Aydın, "Çağdaş Misyon Yöntemleri ve Türkiye'deki Misyonerlik Yöntemleri", *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, s. 49.

bölgede kapalı, harabe durumunda olan veya farklı amaçlarla kullanılan birçok Rum ve Ortodoks kilise ve manastırları mevcuttur.¹⁰⁸

3.2.1. Samsun ve Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri

Samsun, önceden beri ülke topraklarında önemli bir yere sahiptir. “Milli mücadele yıllarında, Trabzon’dan sonra, Rum çetelerinin en fazla faaliyet gösterdikleri yer Samsun’dur”.¹⁰⁹ O zamanlardaki önemini hala koruyan Samsun, bölgeyi iç kesimlere bağlayan geçiş yollarına sahip olup, şu anki hava ve deniz limanlarıyla her yöne ulaşımın ve ticaretin rahatça sağlandığı bir şehir haline gelmiştir. Bu sebeptendir ki şehir birçok yabancı misyonerin uğrak yeri durumundadır. Son yıllarda özellikle bölgeye gelen Kore ve Çin asıllı Amerikan vatandaşlarının, yabancı dille eğitim veren kurslarda öğretmen, farklı şirketlerde temsilci statüsünde bölgede misyonerlik faaliyetlerinde bulunup yerel bir cemaat oluşturmaya çalışmaları¹¹⁰ bölgenin faal olarak misyoner gurupların ilgi alanında olduğunu göstermektedir.

3.2.1.1. Katolik Kilisesi Mater Dlarosa

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Samsun şehir merkezinde bulunan Katolik kilisesi Mater Dlarosa, zaman zaman kapalı kalsa da günümüzde hala aktif olarak faaliyet göstermektedir. Zamanında limana gelen yabancı gemilerdeki gemiciler için kurulduğu söylenen kilise, sonraları üniversiteye gelen yabancı öğrenci ve hocalarla birlikte yöreyi ziyarete gelen yabancı turistlerin ibadethane ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğu söylenmektedir. Bu haliyle Samsun merkezli misyon faaliyetlerinin merkezi konumunda olan kilise günümüzde Fransa’daki Strazburg başpiskoposluğunun denetimi altında faaliyetlerine devam etmektedir. 2006 yılına kadar kilisenin papazı olan Pierre Brunissen¹¹¹, her

¹⁰⁸ Cengiz Batuk - Süleyman Turan, “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Misyonerlik Faaliyetleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları - V, (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, s. 316.

¹⁰⁹ Ahmet Güzel, *Dünden Bugüne Yunanistan’ın Pontus Hedefi*, s. 172.

¹¹⁰ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, s. 503.

¹¹¹ Samsun Katolik kilisesi Mater Dlarosa’nın rahibi Pierre Brunissen, 2006 yılında emekli olmuş yerine 4 Mart 2008 tarihinde Peder Juliano Lonati gelmiştir. Hala bu görevde olan peder Lonati aynı zamanda Trabzon Sancta Maria kilisesinde düzenlenen ayinlere de aktif olarak katılmaktadır. bk: <http://yenisafak.com.tr/gundem/default.aspx?t=16.02.2009&i=169627> [04.02.2011].

defasında Müslüman halka karşı hiçbir misyon hareketinde bulunmadıklarını iddia etmiştir. Fakat kilisenin yaptığı faaliyetler neticesinde, bizzat kiliseye giden gençlerden öğrenildiğine göre Müslümanlık tan Hristiyanlığa geçen 30'un üstünde cemaatin olduğu tahmin edilmektedir.¹¹²

Aralarında Anadolu liseleri ve çeşitli özel kolejlerde okuyan öğrencilerin de bulunduğu bu cemaatin büyük bir kısmı yalnızca sempitizan konumundadır. Emekli olana kadar kilise de kilise dışında Latince ve çeşitli batı dillerinde kurslar veren Papaz Pierre Brunissen, gayri Müslimlerle ilgili tarihsel çalışmalar da yapmıştır. Bunun neticesinde şehir planlaması çalışmalarıyla yıkılan Hristiyan mezarlığının yeniden tahsis edilmesi konusunda girişimlerde bulunmuş ve bu çalışmasının sonuçlarını almıştır. Brunissen, zaman zaman başta Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerden Katolik din adamları tarafından ziyaret edilmekteydi. Dışarıdan bakıldığında Fransız papazın ziyareti olarak görülse de bu ziyaretlerin aslı tam olarak bu değildir. Nitekim gelen bu papazların aslında sadece ziyaret yapmadıkları aynı zamanda Samsun ve Trabzon'daki kiliselerin faaliyetlerini de denetledikleri görülmüştür.¹¹³

3.2.1.2. Samsun ve Çevresinde Yürütülen Protestan Misyoner Faaliyetler

Samsun ve çevresinde öteden beri yürütülen Katolik misyonerlik faaliyetleri yanında yoğun bir şekilde Protestan misyonerlik faaliyetleri de yapılmaktadır. Bu misyonerler Samsun, Trabzon, Rize sahil şeridi hattında özellikle üniversite öğrencileri ve merkezlerdeki Anadolu liseleri ve özel kolejlerde faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadırlar. Yapılan Protestan misyoner faaliyetlerinde dikkati çeken iki kiliseden biri, Ankara merkezli Kurtuluş Kilisesidir. Bu kilise bünyesinde faaliyetlerini sürdüren özellikle Kore ve Çin asıllı Amerikan vatandaşları, halkın özellikle yurt dışına gitme hayali kuran gençlerin ilgisini çekecek çeşitli dil kursları açıp buralarda öğretmenlik yapmaktadırlar. Ayrıca çeşitli meslek edindirme ve uluslararası eğitim faaliyetleri

<http://www.trbhaber.com/haber-rahip-santoro-anildi-t4406.html> [04.02.2011].

¹¹² Mahmut Aydın, "Çağdaş Misyon Yöntemleri", s. 50.

¹¹³ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, C: II, sy. 1, s. 17.

merkezlerinin il temsilcilikleri veya ticari bir şirketin temsilcisi konumunda Samsun ve çevresindeki illere yerleşmekte, belirli bir sempatizan ve çekirdek cemaat oluşturduktan sonra görevlerini başkalarına devrederek geri çekilmektedirler. Protestan misyoner faaliyetlerinde öne çıkan ikinci kilise ise, özellikle Rize ve Trabzon çevresinde aktivitelerini artıran İstanbul merkezli Presbiteryen Kilisesidir.¹¹⁴

Bu bağlamda faaliyetlerini sürdüren Protestan misyonerlerden biri de 1997-1999 yılları arasında paravan bir eğitim kuruluşunun yöre temsilcisi olarak çalışan Çin asıllı Amerikan vatandaşı David E. Wong'dur. Wong'un bölge insanı hakkında yaptığı araştırmalar ve üniversite öğrencilerine olan yakın ilgisi dikkat çekmiş ,bu bağlamda sürdürmeye başladığı misyonerlik faaliyetleri neticesinden tepkiler almış, deşifre olunca da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu paravan kuruluş, Wong'un gitmesinden üç yıl sonra, Samsun da temsilcilik açmak için yeni bir misyoner göndermiş ve faaliyetlerine devam etmiştir. Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir ki ülkemize son yıllarda uzak doğu ülkelerinden çok sayıda misyoner gelmektedir. Bu kişilerin çoğunluğunu da Aslen Uzakdoğulu olup Amerikan vatandaşı olanlar oluşturmaktadır. Bunlar arasında, 1970'li yıllardan beri yürütülen yoğun misyonerlik faaliyetleri ile halkın %25'i Hristiyanlaştırılan Güney Koreliler ilk sırayı almakta. Misyoner örgütlerin neden özellikle uzak doğu ülkelerinden misyoner gönderdikleri hususu ise halkın gözünde misyonerlik faaliyetlerinin, bir sömürgecilik, bir batı emperyalizmi olmadığı imajını verme amacını taşımaktadır.¹¹⁵

Özellikle kurtuluş savaşı yıllarında yürütülen misyonerlik faaliyetleriyle ülke hem iç hem dışta çok zor durumlara bırakılmış, çıkarılan karışıklıklara ön ayak olunması neticesinde birçok insan öldürülmüş, yerlerinden ayrılmak zorunda kalmış ve birçok insan acılar çekmiştir. Yürütülen bu misyonerlik faaliyetlerinin altında hep batılı devletlerin olması ülkemiz insanı tarafından bu ülkelere ve bu ülkelere gelen insanlara karşı bir antipati oluşturmuştur. Bunu çok iyi bilen misyoner örgütler bu imajı kırma adına günümüzde elinden geleni yapmaktadır.

¹¹⁴ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", s. 18.

¹¹⁵ Mahmut Aydın, "Çağdaş Misyon Yöntemleri", ss.50-53.

3.2.1.3. Samsun Protestan Kilisesi Agape House

Yukarıda anlattığımız tüm bu ve benzeri çabalar neticesini vermiş ve Samsun Atakum mevkiinde ev kilisesi tarzında faaliyet gösteren “Agape House” (sevgi evi) isminde Protestan kilisesi açılmıştır. 40 yıllığına yabancı bir vakıf tarafından Samsundaki yerel misyonerlere devredilen üç katlı bu bina Protestanların Samsundaki faaliyet merkezlerinin başında gelmektedir.¹¹⁶

Açıldığı ilk yıllarda kendini genellikle sevgi evi olarak isimlendiren bu kilise muhtelif Hristiyan sitelerinde de genelde “agape house” olarak tanıtılmaktaydı. Şimdilerde ise artık “agape kilisesi” olarak muhtelif Hristiyan internet sitelerinde tanıtılmakta ve aynı ada sahip kendi internet sitesinde yayınlarını sürdürmektedirler.¹¹⁷

İncil’de “sevgi” anlamında kullanılan üç kelimedenden biri olan “Agape” İncil’de 116 yerde geçer. Burada kullanılan anlamıyla “agepe” Tanrı’nın insana karşılık beklemeden duyduğu sevgidir. Bu aynı zamanda insanın da Tanrı’ya duyması gereken sevginin ölçüsüdür. Karşılık beklemeden ve her tür olumsuzlukta dahi Tanrı’yı seven kimse agape sevgisini taşıyan kimse demektir.¹¹⁸ Müstakil bu binada faaliyetini sürdüren bu ev kilisesinin kapısında “Agape House, Logos Limited Şirketi” ifadesi geçer. Buradaki şirketin önceden ifade ettiğimiz paravan şirketlerden biri olduğu düşünülmektedir. Kilise içinde bulunan kütüphane ve internet salonları sayesinde özellikle mahalledeki öğrenciler tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.¹¹⁹

Turgay Üçal’ın başını çektiği İstanbul Presbiteryen Kilisesine bağlantılı olarak faaliyetlerini sürdüren Samsun Agape Kilisesinin pastörü M. Orhan Pıçaklar/Ant’tır. Yazılarından¹²⁰ anlaşılacağı gibi çok iyi bir Hristiyan eğitimi almış olan Ant, Miami International Seminary¹²¹ (Miami İlahiyat Fakültesi)’de

¹¹⁶ Ali Rıza Bayzan, *Küresel Vaftiz*, s.131.

¹¹⁷ <http://www.agapekilisesi.com> [25.02.2011].

<http://www.hristiyanturk.com> [25.02.2011].

<http://www.incilturk.com> [25.02.2011].

¹¹⁸ İncil’de “agape” kelimesinin kullanıldığı anlamla ilgili bk:

http://agapeturk.com/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1[18.02.2011].

¹¹⁹ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, s.503.

¹²⁰ http://www.agapekilisesi.com/calvinizm/pastor_orhan_picaklar.htm

¹²¹ <http://miamiinternationalseminary.com/>, [18.02.2011]. <http://www.mints.edu/> [18.02.2011].

lisansüstü çalışmalarda yapmıştır.¹²² Bu üniversite ön lisans, lisans, yüksek lisan ve doktora programları bulunan bir açıköğretim kuruluşudur. Hristiyan teolojisi üzerine aralarında Türkçenin de bulunduğu birçok dilde eğitim veren kuruluşun sadece bu özelliği bile Türkiye üzerinde nasıl bir misyoner çalışmalarının olduğunun önemli bir göstergesidir. Aldığı bu eğitim sayesinde Ant, gerek sanal ortamlardaki yazıları, form ve chat sayfaları aracılığı ve gerek birebir ilişkileri neticesinde iletişime geçtiği birçok kişiye misyonerlik propagandası yaptığı emniyet güçlerince de doğrulanmaktadır. Agepe kilisesinin internet sitesinde Hristiyanlığı tercih edenlerin anılarını anlattıkları “tanıklıklar” adlı bir sayfa oluşturulmuştur.¹²³

Oluşturulan bu sayfada Sena Akgün adında bir kızın M. Orhan Pıçaklar/Ant’ın kendisini etkileyip Hristiyan olmasına nasıl vesile olduğunu anlattığı “Kim demiş ki ölüler dirilmez diye?” başlıklı bir yazıya da yer verilmiştir. 1985 doğumlu genç kız, ailesinin çok dindar olduğundan ve kendisinin de ortaokulu İmam Hatip Lisesinde okuduğundan bahsederek Anadolu Lisesi yıllarında ilk önce bir Hristiyan sitede sohbet etmeye başladığını, karşısında konuştuğu kişilerle tartıştığını bu sırada Orhan Pıçaklar/Ant ile tanıştığını ve kendisinin kafasındaki sorulara cevap verdiğini, içinde onu Müslüman yapma arzusu olmasına rağmen ona karşı son derece sempati duymaya başladığından bahsediyor. Başörtülü olduğundan dolayı kazandığı Çapa Tıp Fakültesinde okuyamayarak bir Avrupa ülkesine gittiğini, burada çok yalnızlık çektiğini sevgiye ne kadar muhtaç olduğunu anladığını, Türkiye’ye döndüğünde de tesadüfen bir kiliseye gittiğini oradaki manzaradan çok etkilendiğini, hemen sonrasında da gittiği Mel Gibson’un Tutku (Passion) filmiyle de duygularının zirve yaptığını akabinde imanına vesile olan M. Orhan Pıçakları aradığını ve kendisine Hristiyanlığı anlatmasını istediğini aktarıyor. Sena Akgün, Hristiyanlığa geçiş ile sonuçlanan bu serüvenini anlatırken M. Orhan Pıçaklar’ın yaptığı tüm olumsuz davranışlara rağmen kendisine çok sabrettiğini ve kendisini bir nakış gibi işlediğini söylemektedir.¹²⁴

¹²² Ali Rıza Bayzan, *Küresel Vaftiz*, s. 131.

¹²³ <http://www.agapekilisesi.com/tanikliklar> [25.02.2011].

¹²⁴ http://www.agapekilisesi.com/tanikliklar/olulerin_dirilmesi.htm, [18.02.2011]. aynı yazı; http://www.incilturk.com/tanikliklar/olulerin_dirilmesi.htm[18.02.2011].

Yörede yapılan misyonerlik faaliyetlerinde hedef kitleyi genelde üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. On Dokuz Mayıs Üniversitesi öğrenci ve personelinin sempatisan ve cemaat guruplar oluşturulmaktadır. Aynı yöntem bazı Anadolu ve özel kolejlerde okuyan öğrenciler üzerinde uygulanmaya çalışılmakta, gençler Hristiyan propagandasına maruz bırakılmaktadır. Daha sonra ayrıntılı olarak da işleyeceğimiz bir zümre daha var ki o da yörede yerleşik olan veya şehre memur ya da öğrenci olarak gelen, kendini Alevi, Çerkez, Gürcü, Laz vb gibi kimliklerle tanımlayan misyonerler için potansiyel hedef konumundadırlar. Hristiyanlığı tercih eden veya sempati duyan birçok insanın bu kimliklere sahip olması, bu düşüncenin doğruluğunu desteklemektedir.¹²⁵

3.2.2. Ordu ve Giresun Çevrelerinde Misyonerlik Faaliyetleri

Ordu ilinde Samsun'da olduğu gibi aktif kiliseler bulunmamakla birlikte, 19. ve 20. yüzyıllarda yapılan birçok kilise mevcuttur. Bunlardan biri olan kubbe hariç günümüze kadar kalabilen, yörede yaşayan Rumlar tarafından 1853 yılında yapılan Taşbaşı Kilisesidir. Ordu il merkezi Taşbaşı Mahallesinde faaliyette olmayan bu kilise restore edilerek 10 Nisan 2000 tarihinden itibaren “Kültür Merkezi” olarak kullanılmaktadır. 19. yüzyıl ikinci yarısında yapılan, Ordu Düz Mahalle Sinema sokaktaki aktif olmayan Düz Mahalle Kilisesi de restore edilerek Ordu Belediyesi 75. yıl Cumhuriyet Sahnesi olarak kullanılmaktadır. Bir kısmı ahşap olan Mesudiye Kilisesi ise 1912 yılında yapılmış fakat daha sonraları yıkılarak günümüze kadar gelmeyi başaramamıştır. Ordudaki bir diğer kilise, Perşembe ilçesi Çaytepe Köyü sınırları içinde Yasonburnu yarımadası üzerinde yer alan Yason Kilisesidir. Rumlar tarafından 1868 yılında yapılan kilise, 2004-2006 yılları arasında restore edilerek çevre düzenlemesi yapılarak turizme açılmıştır.¹²⁶ Ünye Ortayılmazlar Mahallesi sınırları içindeki yalı mevkiinde bulunan bir kilisede, belediye tarafından 1994 yılında restore edilmiştir.¹²⁷

¹²⁵ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler”, s. 18.

¹²⁶ Bk. <http://www.ordukulturturizm.gov.tr/index.php?option=content&task=view&id=72> [11.03.2011].

¹²⁷ Bk. http://www.unye.bel.tr/?page_id=739 [11.03.2011].

19. yüzyılın başlarından itibaren özellikle Amerikan misyonerlerinin Osmanlı devletine karşı yoğun bir faaliyet içerisinde oldukları bilinmektedir.¹²⁸ Günümüzde bu ilginin hala devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Lakin bölgede faaliyet gösteren misyonerlerin büyük bir kısmı Amerikalıdır. Bunlardan biri de Orduda özel bir dershanede İngilizce öğretmeni olarak çalışan 1959 California doğumlu Garih Edward Conkright'dir. Conkright, İngilizce öğretmenliği dışında vaftiz törenleri de düzenlemektedir. İki kişinin Hristiyan olması münasebetiyle 15.08.2004 tarihinde Yason Burnu mevkiinde düzenlenen vaftiz törenine 25 kişi katılmıştır. Burada dikkati çeken husus, Ordudaki kiliselerden bahsederken değindiğimiz bu yerin, vaftiz töreni sırasında harabe bir durumda olmasıdır. Burada dikkati çeken bir diğer husus ise Conkright'la birlikte ayine katılanlardan beşinin Amerikan vatandaşı, birinin İngiliz, bir diğerinin de Güney Afrikalı, diğerlerinin de Türk olmasıdır. Giresun'dan 10, Ordu'dan 4, Samsun'dan 2 ve Yozgat'tan 1 kişinin katıldığı bu toplantıya Karadeniz Bölgesindeki diğer illerden de en az birer kişi katılmıştır. En yaşlısı 1954 doğumlu en gencinin ise 1988 doğumlu olduğu bu grupta 6 da bayan mevcuttu. Bu denli farklı kişilerin, Perşembe ilçesinin 22 km. uzağındaki Çaytepe Köyünde daha restore edilmemiş yıkık vaziyette bulunan bu kilisenin yakınlarına, onca uzaklardan bir amaç doğrultusunda gelmediklerini düşünmek mümkün değildir.¹²⁹

Dönemin Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Gümüşhane illerini kapsayan bir yetki alanına sahip olan Giresun Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Baki Onurlubaş, Giresun'da yaptığı bir konuşmada, bölgedeki misyonerlik faaliyetlerine dikkat çekmiş ve yoğunlaşan bu faaliyetlerde yöre halkının dikkatli olması gerektiğini söylemiştir. Özellikle bölgede Trabzon merkezli Pontusçu faaliyetlerin yürütüldüğüne, bu bağlamda yoksul öğrencilerin eğitim adı altında Yunanistan'a götürülerek asimilasyona tabi tutulduklarını söylemiştir. Yunanistanlı iş adamlarının yöreye düzenledikleri turizm gezilerinde pontusçuluk propagandası yaptığını belirten Onurlubaş, yaptığı konuşmada halkı

¹²⁸ Bk. Gülbadi Alan, "Amerikan Board Karadeniz ve Çevresindeki Teşkilatlanması", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, 2007.

¹²⁹ Cengiz Batuk - Süleyman Turan, "Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Misyonerlik Faaliyetleri", s. 320.

bu konuda bilinçli olmaya çağırarak bu tür konulardaki şikayetlerin kendilerine ulaştırılmasını istemektedir.¹³⁰

3.2.3. Trabzon Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri

3.2.3.1. Katolik Sancta Maria Kilisesi

Trabzon, tarih boyunca Karadeniz bölgesinde her zaman idari, ticari ve kültürel bir merkez konumunda olmuştur. Roma döneminde önemli bir askeri ve ticari liman olan Trabzon, XIII-XV. yüzyıllarda da önemini koruyarak Bizans sülalesinden Komnenosların kurduğu Rum Krallığına başkentlik yapmıştır. Yörenin öneminin farkında olan Osmanlı, Trabzon'u fethederek burayı bir şehzade sancağı olarak düzenlemiştir.¹³¹ O dönemden günümüze önemini hala devam ettiren Trabzon günümüzde önemi daha da artan bir konuma sahiptir.

Karadeniz Bölgesinde yer alan iki aktif Katolik kilisesinden biri yukarıda bahsettiğimiz Mater Dlarosa kilisesi iken bir diğeri de Trabzon'daki Sancta Maria diğeri adı ile Meryem Ana kilisesidir.¹³² 1869-1874 yılları arasında yapılan bu kilise, o yıllardan beri aktif olarak çalışmaktadır. Kilise, Trabzon ve çevresinde yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin de "üssü" olarak gösterilmektedir. Yörede tek resmi Kilise olan Sancta Maria, Katolik olmasına rağmen Trabzon ve çevresinde yapılan her çeşit misyoner faaliyetin merkezi konumundadır.¹³³

Nitekim şu anda kilisede görevli olan ve kendisini papaz yardımcısı olarak tanıtan Niko isimdeki kişi, Katolik bir kilise olmalarına rağmen bölgede tek resmi kilise oldukları için Ortodoks ve Protestanların da ayinlere katıldıklarını ve onlarla irtibat halinde olduklarını söylemiştir.

Prof.Dr Zeki Aslantürk ve Prof.Dr. Mustafa Usta'nın 2002 yılında Sancta Maria kilisesi rahibesi Columba Blumenthal ile yaptıkları röportaj da kilise ve faaliyetleri hakkında bilgi veren rahibe, daha önce Mardin'de çalıştığını, 1997 de

¹³⁰ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=617910&Date=18.03.2011&CategoryID=97> [04.03.2011].

¹³¹ Mehmet Bilgin, *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, İstanbul 2007, s. 198.

¹³² 1855 Kırım savaşı yıllarında Sultan Abdulmecit'in Trabzona ziyarete gelen Hristiyanların kullanabilecekleri bir kilise inşaatına izin vermesiyle 4 Ekim 1869 yılında yapımına başlanan Sancta Maria Kilisesi, Hava şartları ve maddi olumsuzluklardan ötürü 2 Şubat 1874 tarihinde bitirebilmiştir. Bk. <http://www.anadolukatolikkilisesi.org/trabzon/tr/> [04.03.2011].

¹³³ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloğa Türkiye*, s. 507.

buraya geldiğini, gönüllü çalıştığı için geçiminin kilise cemaati tarafından sağlandığını, maddi sıkıntıları aşamayacak duruma geldiklerinde de bağlı oldukları İskenderun Piskoposluğu tarafından yardım aldıklarını belirtiyor. Kiliseye maddi sorunlarına çare bulmak ve yurt dışına gitmek isteyen çok sayıda insanın geldiğini, bunlardan menfaat için değil iman etmek için gelenlere yardımcı olduklarını söyleyen rahibe Blumenthal, bu şekilde gelenlerin de beş yıllık bir hazırlık aşamasından geçtiklerini belirtiyor. Rahibe Blumenthal, kendisi Almanyalı olmasına rağmen Almanya da daha geniş imkanlarla görev yapmamasını, “kiliseye yönelmenin Almanya da değil burada olduğu” sözüyle açıklaması oldukça dikkat çekicidir. Trabzon da doğup büyüyen ve hala burada yaşayan dört cemaatlerinin olduğunu söyleyen Blumenthal ayrıca, 1997 de dört beş kişi olan kilise cemaatinin şu anda Katolik Protestan toplam elli kişiye ulaştığını, Trabzon gidip gelen öğrenci, asker hareketliliği ile de sayının değişkenlik arz ettiğini söylüyor.¹³⁴

Rahibe 1997’de Trabzon’da dört beş tane olan cemaat sayılarının röportajın yapıldığı yıl yani Ağustos 2002’de elliye yakın olduğunu belirtmekle cemaatin beş yılda yaklaşık on kat arttırıldığını göstermektedir. 2002 yılından bu zamana dokuz yıl geçtiğini göz önüne alarak rahibenin anlattıklarıyla basit bir oran yaparsak günümüzde kilise cemaatinin sayısını tahmin etmek çokta zor olmasa gerek.

Nitekim Mayıs 2011 yılında ziyaret ettiğimiz Sancta Maria kilisesinde, papaz atanana kadar yerine bakmakla görevlendirilen Romanyalı Niko isimdeki papaz yardımcısından edindiğimiz bilgilere göre, kilisede pazar ayinlerine katılan cemaat sayısı net olarak belli olmamakla birlikte zaman zaman bu ayine katılanların kilisenin tamamını doldurduğunu belirtmiştir. Kilisesin kapasitesini göz önüne aldığımızda, tam dolu olduğu durumda kilisede bulunan cemaat sayısının 50 den çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Niko’nun söylediğine göre kiliseye hiç uğramayan veya nadiren gelenleri de kattığımız zaman bu sayı ildeki toplam Hristiyan cemaati sayısının altında bir rakamdır.

¹³⁴ Zeki Aslantürk, Mustafa Usta, “Doğu Karadeniz’in Toplumsal Yapısı Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik Faaliyetleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, İstanbul 2002, ss. 51-56.

Bununla birlikte kilisenin Hristiyanların ibadet ihtiyaçlarını giderme amacı dışında yaptığı bazı faaliyetler halk arasında tepkiyle karşılanmıştır. Bunlardan biri de Sancta Maria kilisesinde 2000 yılını 2001 yılına bağlayan yılbaşı gecesinde düzenlenen ayinde yaşanmıştır. Lakin bu geceye katılan kişilerden alınan bilgiye göre ayini yöneten rahip Yahya Kardeş konuşmasında, Trabzon ve çevresinde Rumca bilen insanların olduğunu, bu insanların aslen Türk değil dedelerinin ve ninelerinin Rum olduğunu, daha sonraları da bu insanların Müslümanlaştırıldıklarını söylemiştir.¹³⁵ Düzenlenen bu ayinde yapılan böyle bir konuşma, kilisenin zaman zaman, işlevi yani Hristiyan halkın ibadetlerini yerine getirme ve dini ihtiyaçlarını karşılama görevi dışına çıktığını göstermektedir.

3.2.3.2. Trabzon Çevresinde Yürütülen Diğer Misyonerlik Faaliyetleri

Sancta Maria kilisesi dışında da misyoner faaliyetler devam etmektedir. Bu tür çalışmaları yürütenlerin çoğu yabancı uyrukludur. Bu kişilerden bazıları İncil dağıtmak ve bazı misyonerlik faaliyetlerinden ötürü tutuklanmış fakat hepsi beraat edip serbest bırakılmıştır. Kilise dışında faaliyetlerde bulunan yabancı uyruklu misyonerlerden biri de Magnus & Agneta Persson çiftidir. Öğrenildiği kadarıyla bu çift yaptıkları misyonerlik faaliyetleri ile birlikte yöreye gelen Protestanların da yönlendirildikleri merkez konumundadır. Kilise adresi gözükmeyen illerdeki kiliseleri öğrenmek için kendileri ile irtibata geçmelerini söyleyen bir internet sitesi, kendisiyle bağlantıya geçenleri Trabzon için bu Amerikalı çift yönlendirmektedir. Muhtemel ev kilisesi modeli ile faaliyetlerini yürüten bu çift ulaşıldığında ise çok yoğun olduklarını ve bu yüzden Sancta Maria kilisesine gitmeleri halinde kendilerine yardımcı olacaklarını söylemişlerdir.¹³⁶

Ayrıca Trabzon'un farklı ilçelerinde, kendi halinde yaşayan bazı kişilere gelen, Hristiyanlık propagandasının yapıldığı mektupların Amerika Birleşik

¹³⁵ Zeki Aslantürk- Mustafa Usta, "Doğu Karadeniz'in Toplumsal Yapısı", ss. 59-60.

¹³⁶ Cengiz Batuk - Süleyman Turan, "Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Misyonerlik Faaliyetleri", ss. 321-322.

devletlerinden gönderilmesi¹³⁷ Amerikan misyonerlerinin bölgedeki aktifliğinin bir diğer göstergesidir.

Trabzon'a karşı özellikle Yunanlıların özel bir ilgisi olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızın ikinci bölümünde de değindiğimiz gibi Yunanistan'ın bölge üzerinde birçok faaliyeti bulunmaktadır. Özellikle turistik gezilerde Trabzon'un Rumca bilen veya Rumcaya aşina olan Tonya, Çaykara ve Maçka gibi yerlerinin seçilmesi dikkat çekicidir. Bu gezilerden biri de 2009 yılında 60 kişilik bir yunan kafilesinin Trabzon ve çevresine has "kalandar" (yeni yıl)¹³⁸ kutlamaları için Maçka İlçesi'nin Yazlık Köyüne düzenledikleri gezidir. Yöresel kıyafetlerle danslar edip tiyatro gösterileri sergileyen grup, kalandar'ın Rum geleneği olduğunu söyleyerek üç saat içinde geri dönmüşlerdir. Olayın bir başka ilginç yönü ise turistleri taşıyan otobüsün arkasında Pontus bayrağında yer alan çift başlı kartal resmi ve "Burası Yunanistan" anlamına gelen "Aton Hellas" yazıyor olması idi. Köylülerle devamlı olarak Rumca konuşmaya çalışmaları ise olayın bir başka dikkat çeken yönüdür.¹³⁹

Rumcanın bilindiği bir başka Trabzon ilçesi olan Tonya'da da benzer hadiseler cereyan etmektedir. Burada yaşayan vatandaşlardan edinilen bilgilere göre yöre, mübadele sırasında buradan ayrılmak zorunda kalan kişilerin çocukları tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Akralarının yaşadığı eski toprakları görme niyetiyle geldiklerini söyleyen bu insanlar, kendilerinin zorla bu topraklardan Yunanistan'a sürüldüklerini iddia etmektedirler. Aynı kişiler ziyaret ettikleri kimselere, burada kalan halkın aslen Rum ve Hristiyan olduklarını,

¹³⁷ İlgili haberler için bk; <http://www.trbhaber.com/haber-haciya-misyoner-mektubu-t173.html> [04.03.2011].

http://www.haber53.com/6949_Trabzon-da-postayla-misyonerlik---.html [04.03.2011].

¹³⁸ Kalandar; Trabzon ve çevresinde hem miladi takvime göre 14 Ocak'a denk gelen yılın ilk gününü, hem de mahalli takvimde yılın ilk ayı olan Ocak ayını tanımlamak için kullanılan terimdir. Kalandar geceleri, kemençe ve tulum eşliğinde oyunların oynandığı, çocukların ev ev dolaşarak mısır, fındık, meyve, vs. topladığı, köy meydanında manilerin söylenerek tiyatroların oynandığı, korkutucu kıyafetler giyilerek insanların korkutulmaya çalışıldığı yüzyıllardır devam eden bir gelenektir. Bk; Özhan Öztürk, "Trabzon ve Civarında Yılbaşı (Kalandar) Gelenekleri ve Seyirlik Köy Tiyatroları",

<http://www.karahana.com/makaleler/folklor/kalandar%2520vilbasi%2520noel.htm> [13.03.2011].

¹³⁹ Bk. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10765023> [13.03.2011].

sonradan Müslümanlaştırıldıklarına yönelik hem dini hem de etnik propagandalar yaptıkları yöre halkı tarafından söylenmektedir.¹⁴⁰

2011 yılında Yunanlı turistlerin kalendar kutlamaları için Maçka'ya geldiklerini ve bu kutlamaları “dedelerinin geleneklerini yaşatmak” için her yıl yapmayı planladıklarını¹⁴¹ söylemelerinden de anlaşılacağı gibi, Rumcanın bilindiği/aşına olduğu bu yöre, Yunanistan için turistik amacın dışında kültürel bağların kurulmaya çalışıldığı bir konuma sahiptir.

Trabzon da 8 -19. yüzyıllar arasına ait birçok kilise ve manastır mevcuttur. Bunların bir kısmı; 8. yy. Kuşul - Hızır İlyas Manastırı (Gregorius Peristera), 9. yy St. Anna (Küçük Ayvasıl) Kilisesi, 13. yy St. John Kilisesi, 14.yy Kızlar (Panagia Theokephastos) Manastırı, 15. yy Vezalon (Yahya) Manastırı, 15. yy Kaymaklı Manastırı , 19. yy Kızlar Manastırı (Panagia Keramesta)¹⁴². Bunlardan özellikle sembol haline gelen Ayasofya Müzesi ve son yıllarda adından sıkça söz edilen Sümela Manastırır. Ayasofya Müzesi, 1238-1263 yılları arasında Trabzon İmparatorluğu tarafından yapılmış, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethinden sonra camiye çevrilmiş, yüzyıllar boyunca da birçok seyyah ve araştırmacının ilgisini çekmiştir. I. Dünya savaşı yıllarında depo, hastane ve sonrasında yine cami olarak kullanılan Ayasofya, 1958-1962 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Edinburg Üniversitesinin işbirliği ile restore edilerek 1964 yılından sonra müze olarak ziyarete açılmıştır. Trabzon'un Maçka ilçesinin Altındere Köyü sınırları içerisinde, vadiden 300 metre yükseklikte sarp bir kayalık üzerine kurulan Sümela Manastırı¹⁴³ ise, 375-395 yılları arasında iki rahip tarafından kurulmuş, 6. yüzyılda Bizans imparatoru Justinianus'un emriyle genişletilmiş, 19. yüzyılda

¹⁴⁰ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler”, s. 18.

¹⁴¹ Bk. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16718267> [13.03.2011].

¹⁴² Manastırlar için bk: <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-68458/manastirlar.html> [11.03.2011].

Kiliseler için bk: <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-68481/diger-tarihi-yapilar.html> [11.03.2011].

¹⁴³ “Meryem Ana adına kurulan manastırın “Sumela” adını siyah anlamına gelen “melas” sözcüğünden aldığı söylenmektedir. Bu ismin manastırın kurulduğu koyu renkli Karadağlardan geldiği düşünülmekte ise de, Sumela kelimesi buradaki Meryem tasvirinin siyah rengine bağlanabilmektedir”. Bk. <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-34508/muze-ve-oren-yerleri.html> [13.03.2011].

da büyük binalar eklenerek son şeklini almıştır. 1916-1918 yıllarındaki Rus işgali sırasında manastıra el konulmuş, 1923'den sonrada tamamıyla boşaltılmıştır.¹⁴⁴

Ortodoksların bölgede aktif bir kiliseleri yoktur fakat son yıllarda özellikle Rusya ve Yunanistan'ın yapmış olduğu çalışmalar sonuç vermiştir. Yüzyıllardır Hristiyan Ortodokslar içinde çok önemli yeri olan Sümela manastırında Ağustos 2009'da Rusya ve Yunanistan'dan gelen 1000 kişilik bir gurup zorla ayin yapmak istemiş, fakat kanuni olmadığı gerekçesiyle bu gurubun ayin yapmasına izin verilmemiştir.¹⁴⁵ Yürütülen çalışmalarla bir yıl sonra devlet yetkililerinden izin alınmış, Hristiyan âlemi için kutsal sayılan "Meryem Ana'nın göğe yükseliş günü" 15 Ağustosta Rusya, Yunanistan, Gürcistan, ABD ve Türkiye'den yaklaşık 500 kişinin katılımıyla manastırda bir ayin düzenlenmiştir.¹⁴⁶ Manastırının boşaltılmasından 88 yıl sonra ilk kez düzenlenen bu ayinle beraber, Ortodoks Hristiyanlara bundan sonraki yıllarda da Sümela Manastırında ayin yapma izni verilmiştir.¹⁴⁷

3.2.4. Rize ve Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri

Karadeniz sahil şeridi boyunca devam eden misyonerlik çalışmaları, Samsun ve Trabzon'da olduğu kadar yoğun olmamakla birlikte Rize ve çevresinde de yürütülmektedir. Rize halkının içe kapanık, kozmopolit olmayışı misyonerlerin bu yörede rahat çalışmalarına imkân tanımamakla birlikte yinede faaliyetlerine ellerinden geldiği kadar devam etmektedirler. Bu yüzden Rize'de misyonerler gruplar halinde organize olamamış fakat bireysel olarak ilde temasta oldukları bazı kişiler sayesinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Misyonerlerin ülkemizde en çok kullandıkları yöntemlerden biri olan eğitim faaliyetleri ile misyonerlik; Samsun, Ordu ve Trabzon'da olduğu gibi bu yörede de uygulanmaya çalışılmaktadır. Daha çok eğitim gönüllüleri adıyla kendilerini tanıtan İngilizcenin yanında Türkçeyi de çok iyi konuşan bu insanlar,

¹⁴⁴ Bk. <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-34508/muze-ve-orenyerleri.html>
[13.03.2011].

¹⁴⁵ Bk. http://www.samanyoluhaber.com/h_311493_sumela-manastirinda-ayin-gerginligi.html
[14.03.2011].

¹⁴⁶ Bk. <http://www.haber7.com/haber/20100815/Sumelada-88-yil-sonra-ilk-ayin-yapildi.php>
[14.03.2011].

¹⁴⁷ Bk. <http://www.haber7.com/haber/20100818/Gunay-Sumelada-ayinler-devam-edecek.php>
[14.03.2011].

ücretsiz İngilizce eğitimi vereceklerini söyleyerek faaliyetlerini gerçekleştirmede zemin hazırlamaktadırlar. Bu girişimlerden biri de bir vakfın Rize Pazar İlçe Şubesinde yine bir eğitim faaliyetiyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Üç ABD vatandaşı öğrencilere ücretsiz İngilizce eğitimi vermek için vakıfa başvurmuş, bu doğrultuda vakıf tarafından kurs açılmış fakat bu üç kişi, verdikleri İngilizce eğitim sırasında öğrencilere dini bilgiler verdikleri tespit edildiklerinden haklarında inceleme başlatılmıştır.¹⁴⁸

Ayrıca Rize de birçok kişinin ev ve işyerlerine bilinmeyen kişilerce içinde İncil ve bazı dini içerikli yayınların bulunduğu paketler bırakılmaktadır.¹⁴⁹ Evlere bırakılan kitap, CD ve buna benzer Hristiyan propagandasının yapıldığı dokümanlar, misyonerler tarafından para karşılığı genelde Güney Afrika uyruklu kimselere yaptırılmaktadır. Az öncede belirttiğimiz gibi eğitim faaliyetleri adı altında yürütülmek istenen misyonerlik çalışmaları ise genelde çok iyi İngilizce ve Türkçe konuşan, genelde ABD vatandaşı kimseler tarafından yapılmaktadır.

Rize ve çevresinde aşağıda ayrıntılı olarak değineceğimiz gibi daha çok “etnik kökene dayalı misyonerlik” faaliyetleri yürütülmektedir. Bu çerçevede misyoner gruplar bölge insanına dönük Rum, Laz, Ermeni, Gürcü (daha çok Artvin civarında), Hemşinli, Pontuslu gibi tanımlamalarla bu insanlara etnik bilinç oluşturarak bundan misyonerlik faaliyetleri adına faydalanma gayretindedirler.

3.2.4.1. Rize ve Çevresinde Etnik Kimlik Oluşturma Çabaları

3.2.4.1.1. Lazlara Yönelik Faaliyetler

Rize ve çevresi, altmışlı yıllardan itibaren birçok yabancı misyonerin araştırmalarına konu olmuştur. Yapılan bu araştırmalar neticesinde bölgenin zengin kültürel yapısı öne çıkartılarak yöre halkının milli birlik ve beraberliğini bozacak projeler hazırlanmıştır. Hazırlanan bu projelerde Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan halkı Laz, Hemşin, Gürcü, Poşa ve Pontuslu Rum (Müslüman yunanlı) gibi isimlerle tanımlayarak, bölgede etnik guruplar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Yapılan incelemeler sırasında yöre halkında Hristiyan geçmişle

¹⁴⁸ Bk. http://www.haber53.com/12704_Rize-de-misyonerlik-faaliyeti-iddiasi.html [14.03.2011].

¹⁴⁹ Bk. <http://www.cayhaber.net/haber/rizede-misyoner-oyunu> [14.03.2011].

alakalı hiçbir izin kalmamış olması çalışmaları öncelikle bu yöne çevirmiştir. İngiltere’de Birmingham Üniversitesine bağlı Bizans, Osmanlı ve Modern Yunan Çalışmaları Kürsüsü’nde, Bizans ve Trabzon’daki Komnenos Rum Krallığı tarihi uzmanı Prof. Dr. Anthony Bryer ve ekibi de bazı vakıfların, özellikle Yunan ve Kıbrıs Rum kesiminin maddi destekleriyle bu yönde çalışmalar yürütmüştür. Yapılan çalışmalarda Doğu Karadeniz bölgesi taranarak Hristiyanlık dönemine ait tarihi kalıntılar incelenmiş, elde edilen verilerle bölgenin Hristiyan geçmişine ait yeni yayınlar hazırlanmıştır.¹⁵⁰

Malatya’da işlenen misyoner cinayetiyle ilgili mahkemeye sunulan Milli Güvenlik Kurulu’nun talimatıyla üç ayrı üniversite tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Etnik Grupların Dağılım Raporu”na göre Lazların sayısı 80 bin olarak verilmektedir.¹⁵¹ Rize ve Artvin’in bazı köylerinde ve göç ettikleri birkaç Marmara şehrinde yaşayan Lazların sayısı ve nerelerde yaşadıkları belliyken günümüzde özellikle Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin, Fındıklı, Arhavi ve Hopa civarında yaşayan halk için Laz denmesi yaygın bir kullanım haline gelmiştir.¹⁵²

Altmışlı yıllarda bölgeye gelen yabancı araştırmacılardan biri de bölgeyi dolaşarak Lazlar üzerinde araştırma yapıp, Lazca yazı dili oluşturmak için Laz Alfabeti düzenlemiş, gramer bilgileri ile sözlük çalışmaları yapmış, kendini “Laz Ulusu” yaratmaya adanmış Alman Wolfgang Feurstein’dir.

Feurstein, çalışmalarına kattığı insanları, bu şekil dıştan aktiviter olmazsa, Laz kültürünün yakın bir gelecekte sonsuza kadar yok olacağına inandırarak örgütlediği Laz kökenli Türk vatandaşlarını Laz kültürünü ve kimliğini yaşatmak için, Laz alfabesi ile Lazca metinler oluşturmak ve bunu Laz topluluklarına benimsetmek gerektiğine inandırmış, bilimsel çalışma olarak algılanabilecek faaliyetlerini Lazları hedef alan örgütsel faaliyetlere dönüştürmüştür.¹⁵³

¹⁵⁰ Mehmet Bilgin, *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, İstanbul 2007, ss. 184-186.

¹⁵¹ Bk. <http://www.haber7.com/haber/20080606/Turkiyedeki-Turk-Kurt-Laz-sayisi.php> [16.03.2011].

¹⁵² Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Ankara 2008, s. 510.

¹⁵³ Mehmet Bilgin *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, s. 188.

Feurstein'in yaptığı çalışmalar aynı zamanda bölgede Pontuslu (Müslüman Yunanlı) etnik grubu yaratma gayretinde olanlar tarafından da kullanılmaktadır. Bir yandan ilkokul seviyesinde Lazca metinler, şiir ve hikayeler yazılıp Lazların daha çok yaşadığı Adapazarı, Rize ve Artvin gibi illere dağıtılarak "Laz Ulusu Yaratma Projesi" hayata geçirilmeye çalışılırken bir yandan da Laz tarihi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Lazlara, Hristiyan geçmişlerinde bir millet olarak var oldukları söylenirken Müslüman olduktan sonra sadece Hristiyan geçmişlerini değil millet olduklarını da unuttuklarını düşündürmeye çalışmaktadırlar.¹⁵⁴

3.2.4.1.2. Rize Yöresinde Ermeni Faaliyetleri

Yörede Ermenilerin de etnik kimlik oluşturma faaliyetleri vardır. Ermeniler Özellikle Rize ve Artvin çevrelerinde yaşayan ve sayıları 13 bin¹⁵⁵ kadar olan "Hemşinli" Türk vatandaşları ile kültürel bağ kurmaya çalışmaktadırlar. Gola (Yayla) Kültür, Sanat ve Ekoloji Derneği'nin 2008 yılında Rize'de düzenleyeceği 3. Yeşil Yayla Festivali için merkezi ABD'nin San Fransisco kentinde bulunan Ermeni Diasporasıyla bağlantılı The Christensen Fund'dan (TCF) 220 bin euro bütçe alması tartışmalara neden olmuştur. "Ermenilerin etnik kimlik arayışı" olarak değerlendirilen bu olaya tepkilerin artması sonucu festivalin Hemşin ayağı iptal edilerek Fındıklıya kaydırılmıştır.¹⁵⁶

Rize tarihinin araştırılması için zamanın Rize valisi Kasım Esen 2006 yılında aralarında araştırmacı yazarların da bulunduğu dört kişilik bir ekip kurmuş bu ekip Rize'nin tüm tarihi mezar kitabelerini fotoğraflayarak arşivlemiştir. Daha sonra Rize'nin Hemşin bölgesinde 1700'lü yıllardan öncesine ait mezar taşlarının tek tek kaybolması üzerine vali Esen olayın araştırılması için aynı ekibi tekrar görevlendirmiş, güvenlik güçleriyle yapılan çalışmalar neticesinde taşların bazıları dere yatağında gömülü şekliyle bulunmuştur. Bulunan mezar taşlarının 1700'lü

¹⁵⁴ Mehmet Bilgin a.g.e., ss. 195-196.

¹⁵⁵ Bk. <http://www.haber7.com/haber/20080606/Turkiyedeki-Turk-Kurt-Laz-sayisi.php> [16.03.2011].

¹⁵⁶ Bk. http://www.haber53.com/25061_Rize-de-Festival-maskesiyle-Ermenicilik.html [24.03.2011].

yıllardan önce yörede yaşayan Müslüman halka ait olması,¹⁵⁷ Ermenilerin yöredeki etnik kimlik iddiasının asılsız olduğunun kanıtları ortadan kaldırılmak mı isteniyor? sorusunu akıllara getirmiştir.

Rize'nin sahilden uzak kısımlarından biri olan Hemşin ve çevresinde yaptığımız çalışmalar ve bu yerlerde yaşayan kimselerle yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bilgilere göre, yöre sık sık yabancı kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Yöreden bazı kimselerle devamlı temas halinde olduklarını öğrendiğimiz bu kimseler, turist, botanikçi, kuşbilimci gibi sıfatlarla yöreyi ziyarete gelmekte, yöre insanları ile kurdukları ikili ilişkilerden sonra bu insanlara yörenin nüfusu, hane sayısı, kültürü, etnik yapısı, çevrede farklı dinde insanların yaşayıp yaşamadığı gibi alanlarını ilgilendirmeyen sorularla bilgi toplamaktadırlar. Bu kişiler zaman zaman yöre insanına bölgenin tarihinden bahsederek burada yaşayan halkın özünde Türk ve Müslüman olmadıkları, daha çok Gürcü, Laz ve Ermeni oldukları fakat Müslümanların bölgeyi ele geçirmeleri ile bu insanların asimilasyona tabi tutularak zorla Müslümanlaştırıldığı ve bu halleriyle medeniyetten uzak bir duruma düşürüldükleri anlatılmaktadır.

3.2.5. Artvin ve Çevresinde Yürütülen Faaliyetler

3.2.5.1. Gürcistan'ın Yöre Üzerinde Etkisi

Gürcüler Hristiyanlığın birinci yüzyıldan sonra yayılmaya başladığı dünyanın en eski Hristiyan topluluklarından biri olmuştur. Gürcülerin tam olarak Hristiyan inancını benimsemeleri dördüncü yüzyılı bulmuştur. Hristiyanlığı benimsemeleri ile Gürcüler, o dönemin en güçlü devletlerinden olan Bizans'la yakın kültürel bir ilişki içerisine girmeye başlamışlardır. Ortodoks Gürcü Kilisesi VI. yüzyılda milli kilise hüviyeti kazanmış ve bu özelliğini XIX. yüzyılın başlarında bölgeye hâkim olan Rusların Ortodoks olmalarına rağmen Gürcü Kilisesini Rus Kilisesine bağlayıncaya kadar sürdürmüştür. Baskı döneminde kiliseleri zarar gören ve toplum üzerinde etkisi azalan Gürcü Kilisesi, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanması ile tekrar gelişmeye başlamıştır. Gürcülerin çoğu Ortodoks'tur ve bu Gürcüler arasında önemli bir saygınlık konusudur. Çünkü 4.

¹⁵⁷ Bk. http://www.haber53.com/25061_Rize-de-Festival-maskesiyle-Ermenicilik.html [24.03.2011].

yüzyılla birlikte Hristiyanlığı resmen kabul eden Gürcülerde Hristiyanlık artık kimliklerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu yüzden bu insanların bir kısmı, bir gürcünün mutlaka Hristiyan/Ortodoks olması gerektiğini söyler ve Hristiyan/Ortodoks olmayan bir kimsenin Gürcü olmasının mümkün olmayacağını savunur.¹⁵⁸ Bununla birlikte Gürcistan'ın Acara ve Saingilo bölgesinde, 1627 yılında kabul ettikleri Müslümanlığı yaşamaya devam eden Gürcüler de vardır.¹⁵⁹

Gürcü birçok araştırmacı ve akademisyenin, Karadeniz bölgesine yönelik yaptıkları çalışmalardan anladığımız kadarıyla Gürcistan'ın, Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanmadan önce bile bölgeye karşı özel bir ilgisi vardır. Üniversitelerinde Türkoloji kürsüleri kuran Gürcistan, Osmanlı ve daha sonrasında Türkiye cumhuriyetiyle devam eden ilişkilerini araştıran birçok bilim adamı yetiştirmiştir. Bu bilim adamlarının özellikle Kuzey Doğu Anadolu'da, dini, ekonomik, sosyal ve kültürel hayat üzerinde yaptıkları bilimsel çalışmaları dikkat çekicidir.¹⁶⁰ Yapılan bu çalışmaların hepsinin Türkiye üzerinde bölücü emeller taşıdığını söyleyemeyiz. Fakat bu tür çalışmalar, bölge üzerinde farklı planları olan kimselerin faaliyetlerinde kullanacakları birer malzeme olabileceklerini de unutmamak gerek.

Nitekim 1945 yılında Pravda gazetesinde iki Gürcü Profesörün Gürcistan adına Türkiye'den açıkça toprak talep ettikleri bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda Simon Canaşia ve Niko Berdzenişvili adındaki Gürcü Profesörler, Gürcülerle Lazların ilişkisini uzun uzun anlatarak Gürcülerin Anadolu'da farklı devletler kurarak uzun yıllar hâkimiyet sürdüklerinden bahsetmekte, Türkiye'yi "yağmacı ve işgalci" olarak tanımlamaktadır. Türkiye'nin, kendi topraklarını zorla ellerinden aldıklarını iddia ederek dünya kamuoyuna seslenen Canaşia ve Berdzenişvili, yayınladıkları yazıda, ellerinden alınan Gürcü topraklarının bir kısmı olarak niteledikleri, Ardahan Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt,

¹⁵⁸ Fahrettin Çiloğlu, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata, Gürcülerin Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul 1993, ss. 24-27.; Mehmet Bülent Uludağ, "Acara Özerk Cumhuriyeti'nde Kültürel ve Dinsel Etkileşimlere Sosyolojik Bakış", *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Temmuz-Eylül 2002, sy. 45, s.6.

¹⁵⁹ Pridon Halvaşi, "Bana mı Öğretiyorlar Acaralıların Kim Olduğunu?", *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Ocak-Haziran, 1996, sy. 19-21, s.4.

¹⁶⁰ Nodar şengelia, "Gürcistan'da Osmanlı Çalışmaları -5", *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Nisan-Haziran, 2002, sy. 44, ss. 12-15.

Gümüşhane, Giresun ve Trabzon'un Gürcistan'a iade edilmesini istemişlerdir. Yazıda, Türkiye'den talep ettikleri topraklar için "Gürcü halkının, hiçbir zaman vazgeçmediği ve vazgeçemeyeceği" şeklinde bahsetmeleri oldukça dikkat çekicidir.¹⁶¹

Bu iki Gürcistanlı bilim adamı gibi başka birçok gürcü araştırmacı, Türkiye'de yaşayan Gürcüler gibi Lazlara yönelikte birçok iddialar ortaya atmışlardır. Kimi araştırmacı Lazcanın Gürcüceye çok yakın olduğunu söyleyerek Lazcayı Gürcü dil ailesine dâhil etmiştir. Lazlar ve Gürcülerin aynı soydan geldiklerini ve kardeş olduklarını söyleyen bu kişiler, "Kraliçe Tamara'nın zamanında hepimiz Gürcü idik" diyerek Lazlar ve Gürcüler ayrımının sonradan meydana geldiğini savunmaktadırlar.¹⁶² Ayrıca Muhammed Vanilişi ve Ali Tandilava'nın yazdığı "Lazların Tarihi" kitabında da buna benzer fikirler savunulmakta, yukarıda verdiğimiz "Türkiye'den Haklı İstemlerimiz" de bahsedilen fikirlere benzer Türk insanının işgalci olduğu söylenmektedir. Türkçeye de çevrilen "Lazların Tarihi" adlı bu kitapta, Lazların Gürcülerden koparılıp zorla Müslümanlaştırıldıkları, Lazca isimlerin değiştirildiği ve Lazların Müslümanlaşarak sahip oldukları üstün kültürü kaybettikleri anlatılmaktadır.¹⁶³ Türk devletini işgalci ve baskıcı göstererek, yıllardır Anadolu'da Kardeşçe yaşayan Laz ve Gürcülerin devlete karşı bağlılığını zayıflatmak amacıyla olan bu çalışmalarını, masum bir etnik sosyolojik araştırma olduklarını söylemek mümkün değildir.

3.2.5.2. Artvin Yöresinde Yürütülen Faaliyetler

Anadolu'nun Gürcistan'a yakın olan yerleri uzun yıllar Gürcü krallığı sınırlarında olduğundan bu yerlerde Ortodoks Hristiyanlığa ait birçok eser bulunmaktadır. Bu yörelerden biri de Artvin yöresidir. Zira Artvin merkezde ve Yusufeli, Şavşat, Ardanuç, Borçka ilçelerinde IX. yüzyıla ait birçok kilise

¹⁶¹ S. Canaşıa./ N. Berdzenişvili, "Türkiye'den Haklı İstemlerimiz", çev. Mehmet Özata, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C:VIII, sy. 46, İstanbul 1987.

Ayrıca makalenin Türkçe çevirisi için bk. <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/109> [25.04.2011].

¹⁶² İrine Asatiani, "Lazlar" çev. Hacer Özkan, *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Ocak-Mart 1999, sy. 31, s. 24

¹⁶³ Muhammed Vanilişi ve Ali Tandilava, *Lazların Tarihi*, çev. Hayri Hayrioğlu, Ant Yayınları, İstanbul 1992.

mevcuttur. Bölgenin, Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra bir kısmı camiye çevrilmiş olan bu kiliselerin hiçbiri şu an aktif değildir ve çoğu harabe halindedir.¹⁶⁴

Amasya, Balıkesir, Bursa, İstanbul, Ordu, Sakarya ve Samsun gibi illerde yaşamakta olan Gürcüler yoğun olarak Artvin ve çevresinde bulunmaktadır.¹⁶⁵ Gürcüce bilen ve Müslüman olan bu insanların yoğun olarak yaşadıkları Artvin'e bağlı köylerdeki Gürcü kiliseleri aktif olmamakla birlikte özellikle son yıllarda Gürcistan ve Rusya'dan gelen turistler tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Artvin'de bulunduğumuz üç yıllık görev süremiz içerisinde gezdiğimiz merkez ve ilçe köylerindeki bu kiliseler hakkında köy muhtarı, imam ve halkla yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz bilgilere göre; bu kiliseler, çoğunluğu Gürcülerin oluşturduğu turist kabilelerince ziyaret edilmektedir. Gürcistan'ın yöreye çok yakın olması nedeniyle bu ziyaretlerin Gürcüler tarafından küçük guruplar halinde de yapılabildiğini söyleyen yöre insanı, zaman zaman ziyaretçilerin, harabe halindeki bu kiliselerde, kanunen yasak olmasına rağmen ayin yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Yetkililerden aldığımız bilgilerde, yöre halkının söylemlerini doğrular niteliktedir. Bununla birlikte emniyetten edindiğimiz bilgilere göre 2006 ve 2008 yıllarında 1'i ABD vatandaşı 8'i yerli 9 kişi'nin Artvin merkezde birtakım faaliyetlerde buldukları tespit edilmiş ve haklarında gerekli işlemler yapılmıştır.

Artvin'de yürütülen çalışmalarla ilgili internette de bazı haberler yer almıştır. Bunlardan birinde 2007 yılında misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu iddiasıyla üç papazın Borçka ilçesinde halktan birkaç kişi tarafından darp edildiği bildirilmektedir.¹⁶⁶ Bir diğer internette yayınlanan haberde ise 2008 yılında Şavşat'ta Gürcistan uyruklu biri Papaz 4 erkek ve 18 bayandan oluşan bir gurubun Jandarma tarafından Şavşat'ta bulunan Tibet Kilisesinde ayin yaptıkları tespit edilmiş ve haklarında gerekli işlemler yapıldıktan sonra bu kişiler serbest bırakılmışlardır. Aynı haberde Tibet Kilisesinin bulunduğu Cevzliköyü

¹⁶⁴ <http://www.artvinkulturturizm.gov.tr/belge/1-58635/kiliseler.html> [25.04.2011].

¹⁶⁵ Fahrettin Çiloğlu, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata, Gürcülerin Tarihi*, ss. 98-106.

¹⁶⁶ http://www.artvinmedya.com/haber_detay.php?haber_id=26580[25.04.2011].

sakinlerinin, kiliseye gelen yabancıların çocuklara hediye, büyüklere ise İncil verdikleri belirtilmektedir.¹⁶⁷

Yoğun olmamakla birlikte yürütülen bu tür faaliyetler, daha çok Gürcistan'a giden Türkler üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle Türkiye'de yaşayan Laz ve Gürcülerden bazılarının, öğrenim amaçlı gittikleri Gürcistan'da, atalarının dini olarak gösterilen Hristiyanlığa geçtikleri bilinmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ http://www.pazar53.com/news_detail.php?id=8816[25.04.2011].

¹⁶⁸ Ali İhsan Aksamaz, "Kafkasya Kültür Kökenli Bir Topluluk: Lazlar", *Birikim Dergisi*, sy. 71-72, Mart-Nisan 1995, s.135.

4. SONUÇ

Anadolu, tarih boyunca sahip olduğu bereketli topraklar ve stratejik konumundan dolayı insanlar için her zaman cezbedici olmuş, bu sebeple de birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'ya sahip olmak isteyen medeniyetlerin birbirlerine karşı giriştikleri üstünlük mücadeleleri tarih boyunca eksik olmamıştır. Bu hareketlilik Anadolu'da birçok dine ve ırka mensup insanların varlığını beraberinde getirmiştir.

Anadolu'nun Hristiyanlık tarihi için önemi büyük olduğundan onlarda bu topraklar üzerinde hâkimiyet kurmak istemişlerdir. Osmanlının güçlenmesi ile Anadolu üzerindeki hakimiyeti tamamen son bulan Hristiyan dünyası buna rağmen bu topraklar üzerindeki planlarından vazgeçmemiştir. Savaşla sağlanamayan başarı Osmanlının son dönemlerinde misyonerlerin de yardımıyla yapılmaya çalışılmıştır. Nitekim Batılı devletlerin sömürü ağlarına almak istedikleri yerlere misyonerleri gönderip bu insanlara kendi kültür ve medeniyetlerini empoze ettikleri ve sonrasında bu yerlerin sömürgeleştirildiği tarihin bize anlattığı gerçeklerdir. Misyonerlerin amaçlarına ulaşmada her yolu meşru görmeleri de buna eklenince yapılan faaliyetlerin sınırları olabildiğine genişlemektedir. Bu bağlamda aynı fırsat Osmanlı Devleti içinde kollarlanmış, Osmanlı zayıf düşmeye başladığında, Batılı devletlerce desteklenen misyoner örgütler ülke içinde faaliyetlerini hızlandırmışlardır.

Özellikle Amerikan Board Teşkilatı (ABCFM) tarafından Anadolu'da yüzlerce okul açılmış fakat bu okullar sonradan anlaşılacağı üzere sadece eğitim faaliyetlerinde bulunmayarak sahip olduğu misyoner eğitimi almış öğretmenleri ile, öğrencilere ve yöre halkına yönelik çeşitli uygulamalara girişmiş ve nihayetinde ülke bütünlüğünü bozucu eylemler gerçekleştirmiştir. Karadeniz bölgesinde kurulmasına çalışılan Pontus devletinin alt yapısı yine bu okullar tarafından kurulan pontus dernekleri tarafından organize edilmeye çalışılmıştır. Bu okullar ve kurdukları dernekler vasıtasıyla organize olan isyancılar köylerdeki Rum gençleri kışkırtmış, bu kurumlar yöreye gelen düşman askerlerine her türlü maddi manevi desteği vermekten çekinmemiş fakat Milli Mücadelenin

kazanılmasıyla sıkıntılı dönem atlatıldığında bu kurum ve derneklerin faaliyetlerine son verilmiştir.

Bu faaliyetler Anadolu'da Milli Mücadelenin kazanılması ve misyonerliğin yasaklanmasıyla durma noktasına gelse de 1950'den sonra ülkenin çok partili döneme geçişiyle birlikte demokratikleşme sürecine girmesi ve Avrupalı devletlerle kurulmaya başlanan yakın ilişkiler, misyoner örgütlere yeniden faaliyet ortamı doğurmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise faaliyetlerin daha da arttığı herkes tarafından müşahede edilir hale gelmiştir. Kendini zamana uyarlayarak etki alanını genişletmeye çalışan misyoner örgütler çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığı ile tekrar faaliyetlerine başlamıştır.

Karadeniz bölgesi de 19. yüzyılda olduğu gibi misyonerlerin aktif olarak faaliyette bulunduğu bölgelerimizdendir. Nitekim Karadeniz, taşıdığı özellikler bakımından hem Anadolu hem de dünya için büyük öneme sahiptir. Bu önem günümüzde daha da artmıştır. Dünyada süper güç olarak kabul edilen ABD'nin en önemli rakibi olarak gördüğü Rusya'nın toparlanıp eski gücüne kavuşmaya başlaması, ABD'nin Irak harekâtında olduğu gibi İran'a yapması muhtemel saldırılar için bölgede üs talep etme ihtiyacı, Asya'dan alınacak doğalgazın Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı gibi muhtemel ambargolarına karşı Karadeniz'in güvenli bir enerji koridoru olarak görülmesi ve bölgedeki yeni enerji kaynakları Karadeniz'in artan değerini gösteren önemli niteliklerinden sadece birkaçıdır.

19. yüzyılda, Osmanlı'nın son dönemlerinde Batılı devletlerin desteğini alan Yunanistan'ın başını çektiği Pontusçu faaliyetler ülkeyi çok yıpratmıştır. Yunanistan'ın hayali Pontus Devletine sahip çıkması ve onu yeniden canlandırma rüyasının diğer Batılı devletlerin Osmanlı'yı ele geçirme planlarıyla örtüşmesi bu fikrin desteklenmesine yol açmıştır. Amerikalılar tarafından Samsun'da açılan Merzifon Amerikan Koleji, bölgedeki Pontusçu faaliyetlere öncülük yapmış ve söz konusu kurumları askeri mühimmat ve hastane olarak kullanarak isyan hareketlerine destek vermiştir.

Pontus Meselesi günümüzde de Yunanistan tarafından, özellikle 1990'lı yıllardan sonra sıklıkla gündeme getirilmektedir. Yunanistan, 1914-1923 yılları arasında Karadeniz bölgesinde yaşayan 350 bin Pontuslu Rum'un soykırımı tabi

tutulduğu iddiasıyla dünyanın birçok yerinde yüzlerle Pontus derneği kurmuştur. Bu şekilde iddialarını uluslararası platforma taşıyan Yunanistan, bu faaliyetlerle ülkemizi uluslararası alanda zor duruma düşürme gayreti içerisinde.

Diğer taraftan özellikle kıyı şeridinde yer alan illerde yoğunlaşan misyonerlik faaliyetleri, genelde Katolik ve Protestan mezhebine bağlı misyonerler tarafından yürütülmektedir. Bu faaliyetlerin bir kısmı batı kaynaklı kurulan taşeron firmalar aracılığıyla yapılırken yöre halkının dikkatini çekmeyen kilise evler vasıtasıyla çekirdek cemaatler yetiştirilmek istenmektedir. Misyonerlerin buradaki hedef kitlelerini genellikle lise ve üniversitelerde okuyan öğrenciler ile Laz ve Gürcü gibi farklı etnik kökene sahip kimseler oluşturmaktadır.

Hedeflerine ulaşma noktasında her yolu denemekten çekinmeyen misyoner örgütler, Karadeniz bölgesindeki farklı etnik yapıda olan kimseleri de faaliyet alanlarına dahil etmişlerdir. Nitekim bölgede yıllarca barış içerisinde yaşamış insanların etnik kökenleri hakkında batı kaynaklı araştırmalar yapılmakta, Pontus Rum, Laz, Gürcü, Hemşin tarihlerine ilişkin çalışmalar yapılarak bu toplumlarda azınlık bilinci oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu insanlara, asimilasyona tabi tutuldukları, asıllarının Hristiyan oldukları fakat zorla Müslümanlaştırılarak medeniyetten uzaklaştırıldıklarını söylemek suretiyle bu kişilerin ülkemize ve İslam'a şüpheyle bakmaları hedeflenmektedir. Bilgi eksikliğinden dolayı kafası karışan çeşitli kimseler, böylece misyonerlerin Hristiyanlığı anlatacağı ideal kişiler haline gelmektedir. Nitekim özellikle Samsun, Trabzon ve Rize yörelerinde bu türden faaliyetlerin yapıldığı herkes tarafından bilinen bir gerçek haline gelmiştir. İşin dikkat çekici yanı ise yapılan bu tür çalışmaların hemen hemen hepsinin yabancı kimseler veya batılıların desteklediği şahıs ve kurumlar tarafından yapılmış olmasıdır.

Aslına bakılırsa bölgedeki farklı etnik kimlikteki insanların kendi dillerini ve kültürlerini araştırmasında ve korumasında bir sakınca yoktur. Bu tür çalışmalar yapılmalıdır ve bunlar ülke için bir zenginliktir. Fakat bu çalışmaların, yukarıda bahsettiğimiz gibi genelde Batı kaynaklı olması, bazı misyoner kuruluşlar tarafından desteklenmesi, turistik geziler, kültürel aktiviteler gibi her

türlü faaliyetin propaganda unsuru olarak kullanılması ve de farklı etnik guruba mensup bu kişilerin inandıkları İslam hakkında olumsuz bir propagandaya tabi tutulmaları olayın masumiyetini ortadan kaldırmaktadır.

Hristiyanların kendi dinlerini yaşamaları, bu yönde bir araya gelerek ibadetlerini yerine getirmelerinde bir sakınca yoktur. Bu Hristiyanların tabii haklarıdır. Fakat bizim karşı olduğumuz nokta, misyonerlerin uyguladıkları gizlilik stratejisi altında Hristiyan olmayan kimselere karşı yardım ve baskı yoluyla yürüttükleri faaliyetlerle birlikte ülkenin milli birlik ve beraberliğini sarsacak eylemlerde bulunulmasıdır.

“Karadeniz bölgesi misyonerliği” denince konunun üç temel saç ayağı bulunduğu aşikardır; siyasi boyut, kültürel boyut ve teolojik boyut. Misyonerler için siyasi boyutun coğrafi ve ideolojik yanları bulunur. Bilhassa Ortodoks kökenli misyonerler için “eski toprakları yeniden kazanma ve Ortodoks toprakları genişletme” fikri göze çarpar. Kültürel açıdan ise Karadeniz’de bulunan etnik sosyolojik yapıları tekrar eski dinlerine geri çevirme gayretleri veya kültürel entegrasyon adı altında bir başka asimilasyon faaliyetlerine girişme çabalarına şahit olmaktayız. Son olarak daha alt derecede bir dinî kaygı olarak Ortodoks gelenek nüfuzunu genişleterek artırmak ve demografik açıdan “yeni imanlılar” kazanmayı amaç edinen teolojik boyutla karşı karşıyayız.

Karadeniz Bölgesi misyonerliğindeki bu çok boyutlu karakterine karşın Türkiye’de misyonerlikle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda öncelikle bir “savunma refleksi” göze çarpar. Bu refleksin içeriği ise teolojik olmaktan ziyade siyasi vurgudur. Bir başka ifadeyle Türk yazarlar Karadeniz Bölgesindeki misyonerliğin siyasi boyutunu öne çıkarırlar. Bize düşen görev biraz öncede ifade ettiğimiz gibi olayın sosyopolitik ve teolojik yönlerine de ışık tutmaktır.

Bu bağlamda Karadeniz Bölgesi üzerinde yapılan bu tür faaliyetlerin günümüzde artarak devam etmesi gelecekte de bu olayların devlet ve millet olarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bizlere sıkıntılar doğuracağı ortadadır. Bu sebeple devlet ve millet olarak üstümüze düşen vazifeyi yerine getirmeli, yapılan bu örgütsel faaliyetlere karşı tedbirimizi almalıyız. Alınabilecek tedbirlere tezimizin sınırları içinde olmadığı için kısaca değiniyoruz. Bu tedbirler;

1- Ülkemizde sürdürülen misyonerlik faaliyetlerine karşı alınabilecek önlemlerin başında gençlerimizi bilinçlendirmek gelmektedir. Çünkü unutulmamalıdır ki özellikle misyonerlerin hedef kitleleri lise ve üniversite öğrencileri ile din eğitimini almamış veya bu yönde yanlış ve eksik eğitilmiş kimselerdir. Bu kimselere yönelik başta Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki ilköğretim ve liselerde yeterli dini eğitimlerin verilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda haftalık ders programında ilköğretimde iki lisede bir saat olarak işlenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin haftalık ders saatlerinin artırılması, müfredatında bu yönde tekrardan değerlendirilip ders yeterli din eğitimi verebilecek konuma getirilmelidir.

2- Lise ve üniversitelerde yürütülen misyonerlik faaliyetleri bağlamında gerek MEB gerekse YÖK kendilerine bağlı kuruluşlarda bu yönde yapılabilecek örgütsel faaliyetlere karşı hazırlıklı olmalıdır.

3- Günümüzde artık her ilde üniversite bulunmaktadır. Bu fırsat çok iyi değerlendirilmeli ve üniversitelerde bu konuya ilişkin bilimsel çalışmalar yapıp elde edilen veriler yöre insanıyla paylaşarak halkın bilinçlenmesine katkı sağlanmalıdır. Bu anlamda gerek yerel gerekse ulusal medya iyi değerlendirilmeli, Türk kültürünün, tarihinin ve İslam dininin etkileyici şekilde anlatıldığı halkı bilinçlendirici yayınlar yapılmalıdır.

4- Hristiyan kimselerin inançlarını yaşama ve ifade etmede özgürdürler. Ama misyonerlik bundan farklı olarak sıradan bir din özgürlüğü olmadığını anlatılmalıdır.

5- Konunun en önemli muhataplarından biri de diyanettir. Yukarıda söylediğimiz gibi misyonerlerin en önemli hedef kitlesini dini konularda gerekli eğitimi almamış dini bilgisi zayıf kimselerdir. Bu sebeple diyanet başta ülke çapında İslam dininin öğretilmesi görevini çok iyi yapmalıdır. Bunun yanında halkın çokça iştirak ettiği camii vaazları, Cuma Namazı ve Bayram Namazları hutbelerinde misyonerlikle ilgili halkı bilinçlendirici konuşmalar yapılmalıdır. Halkla iç içe olan imam ve hatiplerinde diyanet tarafından düzenlenen toplantı ve hizmet içi eğitim kurslarıyla misyonerlikle ilgili gerekli bilgileri almaları sağlanmalıdır.

6- Misyonerlikle ilgili her türlü bilgi ve belgenin toplanıp değerlendirileceği merkezler oluşturulmalı, bu çalışmalar misyonerlikle ilgilenmek isteyen kimselerin kullanımına açık olmalıdır. Bu merkezler, misyonerler tarafından çeşitli yollarla İslam'a yönelik olumsuz iddialarına cevaplar hazırlamalı ve bu çalışmalar halkla paylaşılmalıdır.

7- Türkler misafirperver insanlardır. Bu sebeple gerek yurt içi gerekse yurt dışından gelen turistlere karşı elimizden gelen misafirperverliğimizi göstermek milli ve dini bir vazifemizdir. Fakat özellikle yabancı kimseler tarafından bölgemize yapılan turistik gezilerde, bazı kişilerin ziyaret amacı dışında yapabilecekleri faaliyetler noktasında da halkın duyarlı davranması gerekmektedir. Nitekim çalışmamızda da bahsettiğimiz gibi bazı misyoner örgütlerle bağlantılı kimseler, bölgemize turistik gezi amaçlı geldiklerini söyleyerek özellikle kırsal kesimde misyonerlik faaliyetlerine zemin hazırlayıcı çalışmalarda bulunabildikleri unutulmamalıdır.

8- Bununla birlikte özellikle etnik bölücülük yapılan yörelerimizde halka, daha bir asır bile geçmeyen Milli Mücadele yıllarında bu topraklarda kardeşçe yaşanıldığı ve düşmana karşı beraber savaşıldığı bilinci verilmelidir. Bu sebeple, Kurtuluş Savaşı yıllarında işgalcilere karşı bölgede sergilenen milli birlik ve beraberliği ortaya koyan araştırmaların yapılması gerekir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında özetle şu kadarını söyleyebiliriz ki misyoner örgütlerin yaptıkları çalışmalar ne kadar gizli saklı olsa da bizim onlara karşı alacağımız en önemli tedbir, kendi kültürümüzü, değer yargılarımızı, milli ve ahlaki değerlerimizi çok iyi öğrenmek, özümsemek ve bunları gençlerimize de en iyi şekilde öğretmek olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksamaz, Ali İhsan, “Kafkasya Kültür kökenli Bir Topluluk:Lazlar”, *Birikim Dergisi*, sy. 71-72, Mart-Nisan 1995.
- Alan, Gülbadi, “Amerikan Board Karadeniz ve Çevresindeki Teşkilatlanması”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, 2007, ss. 67-91.
- _____, “Amerikan Board Okulları ve Türk-Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 10, ss. 153-175.
- _____, “Anadolu’daki Yabancı Okullar ve Pontuşçuluk”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss. 175-198.
- _____, “Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu’daki Rumlar ve Pontus Meselesi ”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 10, 2001, ss. 183-204.
- Asan, Ömer, Pontus Kültürü, Belge Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2000.
- Asatiani, İrine, “Lazlar”, çev. Hacer Özkan, *Çvneburı, Kültürel Dergi*, Ocak-Mart 1999, sy. 31, s. 24.
- Aslantürk, Zeki, Mustafa Usta, “Doğu Karadeniz’in Toplumsal Yapısı Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik Faaliyetleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, İstanbul 2002, ss. 25-82.
- Aydın, Mahmut, “Çağdaş Misyon Yöntemleri ve Türkiye’deki Misyonerlik Yöntemleri”, *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, ss. 21-56.
- _____, “Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Yöntemleri ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Dinler Tarihi Araştırmaları V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, ss. 49-67.

- Aydın, Mehmet, “Hristiyan Misyonerliğinin Başlangıcı, Gelişimi ve Hedefleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, ss. 35-47.
- _____, “Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır”, *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (1-5 Kasım 1993)*, 1995, C: II, ss. 341-348.
- _____, “Türkiye’ye Yönelik Katolik Misyonerliği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss. 91-118.
- Batuk, Cengiz - Süleyman Turan, “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Misyonerlik Faaliyetleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları - V, (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik, Sempozyum, 01-02 Ekim 2005, Ankara)*, 2005, ss. 313-332.
- Bayzan, Ali Rıza, *Küresel Vaftiz Misyoner Örgütlerin Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerini Hristiyanlaştırma Operasyonu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2007.
- _____, *Misyonerin Soykırım Oyunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2006.
- Bilgin, Mehmet, *Karadenizde Postmodern Pontusculuk*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2007.
- _____, “Pontos Meselesine Tarihsel Bakış”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss. 29-73.
- _____, *Sürmene Tarihi*, Sürmene Belediyesi, İstanbul 1990.
- Canaşia, S. ve N. Berdzenişvili, “Türkiye’den Haklı İstemlerimiz”, çev. Mehmet Özata, *Tarhih ve Toplum Dergisi*, C:VIII, sy. 46, İstanbul, 1987.
- Çelik, Rahmi, “Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri”, *19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 1999, Samsun, 2000, ss.69-71.

- _____, “Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Sorunu”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss. 199-210.
- Çiloğlu, Fahrettin, *Dilden Dine Edebiyattan Sanata, Gürcülerin Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul 1993.
- Danielou, Jean, “Kilisede Misyoner Düşüncesi”, çev. Abdurrahman Küçük, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XXXVII, 1997, ss. 101-104.
- Decei, Aurel, “Karadeniz”, *İA*, C: VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, ss. 238-246.
- Erbaş, Ali, “Hristiyan Misyonerliğine Genel Bir Bakış”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, 2003, , ss. 1-21.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Türkiye’de Ortodoks Misyonerliği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss.131-141.
- Ertuğrul, Halit, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, 3.Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2002.
- Erzurumlu, Kenan, “Patrikhane ve Pontusçuluk”, *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, ss. 83-103.
- Gedikli, Yusuf, *Pontus Meselesi*, İz Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2009.
- Goloğlu, Mahmut, *Anadolunun Milli Devleti Pontos*, Ankara 1973.
- Gökçen, Salim, “Fener Rum Patrikhanesi’nin Günümüzdeki Faaliyetleri ve Pontus-Rum Soykırımı İddiaları”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss.483-522.
- Güler, Ali, *Dünden Bugüne Yunan-Rum terörü*, Ocak Yayınları, Ankara 1999.
- Gündüz, Şinasi, “Misyonerlik”, *DİA*, XXX, s. 193.
- _____, “Misyonerlik”, *Rapor: Misyonerlik ve Pontusculuk*, Türk Ocakları Samsun Şubesi, Samsun 2002, ss.7-20.

- _____, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri 17-18 Nisan 2004*, 3. Baskı, İstanbul 2005, ss. 327-351.
- _____, "Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, C: II, sy. 1, ss. 1-21.
- Güngör, Ali İsra, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, C: XLIII, sy. 1, ss. 171-185
- Güzel, Ahmet, *Dünden Bugüne Yunanistan'ın Pontus Hedefi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Halvaşı, Pridon, " Bana mı Öğretiyorlar Acarahlının Kim Olduğunu?", *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Ocak-Haziran, 1996, sy. 19-21, ss. 3-5.
- Harman, Ömer Faruk, "Dinlerarası Diyalog Çalışmaları ve Misyonerlik Faaliyetleri", *Kutlu Doğum Sempozyumu - 2000: Üçüncü 1000'e Girerken İslâm*, 2005, s. 285-294.
- Hopkins, E.W. -G.F. Moore-M. Halidi-Ö. Ferruh, *Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006.
- Hülagü, Metin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Misyoner, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 10, ss. 57-99.
- Karpuz, Haşim, *Rize*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Karslıoğlu, Yusuf, *Doğu Karadeniz Tarihi Otokton Halkları ve Etnik Yapısı*, The Universal Yayınları, İstanbul 2009.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika-19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul 1989.
- Köse, Ertan, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Kurt, Yılmaz, *Pontus Meselesi*, TBMM Basımevi, Ankara 1995.

- Kuzgun, Şaban, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sy. 1, ss. 59-82.
- Küçük, Abdurrahman -Günay -Mehmet, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- Küçük, Abdurrahman, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2008.
- _____, “Misyonerlik ve Türkiye”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, 1996, ss. 37-51.
- Malkoç, Mustafa Numan, “Türkiye’ye Yönelik Protestan Misyonerliği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed.Ömer Faruk Harman, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss.155-183.
- Okur, Mehmet “Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi’nde Pontusçu Faaliyetler”, *Karadeniz Araştırmaları*, sy. 14, 2007, ss. 1-28.
- Sarıkoçuncu, Ali, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, Nisan-Mayıs-Haziran 1992, C:XXVIII, sy. 2, ss. 91-114.
- Sevinç, Necdet, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri, Okullar, Kiliseler, Yardım Kurumları*, Milenyum Yayınları, 3. baskı, İstanbul 2002.
- Şengelia, Nodar, “Gürcistan’da Osmanlı Çalışmaları -5”, *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Nisan-Haziran, 2002, sy. 44, ss. 12-15.
- Tezcan, Mehmet, “Pontos Krallığı (M.Ö.III.-M.S. IV. Yüzyıl)”, *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Ankara 2007, ss. 77-107.
- “Trabzon Rum İmparatorluğu”, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, C: XIX, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1994, ss. 154-155.
- Turan, Süleyman, *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, İstanbul 2006.

Tümer, Günay, “XIX. Yüzyılda Sömürgecilerin Destek Kuvveti Misyonerlik ve Yehova Şahitleri Gerçeği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, 1996, ss. 53-63.

Uludağ, Mehmet Bülent, “Acara Özerk Cumhuriyeti’nde Kültürel ve Dinsel Etkileşimlere Sosyolojik Bakış”, *Çveneburi, Kültürel Dergi*, Temmuz-Eylül 2002, sy. 45, s.6.

Vanilişi, Muhammed ve Ali Tandilava, *Lazların Tarihi*, çev. Hayri Hayrioğlu, Ant Yayınları, İstanbul 1992.

Yerasimos, Stefanos, “Pontus Meselesi (1919-1923)”.<http://www.zafersen.com> [02/03/2011].

Yararlanılan İnternet Siteleri

<http://yenisafak.com.tr/gundem/default.aspx?t=16.02.2009&i=169627>

[04.02.2011].

<http://www.trbhaber.com/haber-rahip-santoro-anildi-t4406.html> [04.02.2011].

http://agapeturk.com/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1[18.02.2011].

<http://miamiinternationalseminary.com/> [18.02.2011].

<http://www.mints.edu/> [18.02.2011].

http://www.agapekilisesi.com/tanikliklar/olulerin_dirilmesi.htm, [18.02.2011].

<http://www.agapekilisesi.com/tanikliklar> [25.02.2011].

http://www.incilturk.com/tanikliklar/olulerin_dirilmesi.htm[18.02.2011].

<http://www.agapekilisesi.com> [25.02.2011].

<http://www.hristiyanturk.com> [25.02.2011].

<http://www.incilturk.com> [25.02.2011].

<http://www.zafersen.com> [02.03.2011].

<http://www.anadolukatolikkilisesi.org/trabzon/tr/> [04.03.2011].

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=617910&Date=18.03.2011&CategoryID=97> [04.03.2011].

<http://www.trbhaber.com/haber-haciya-misyoner-mektubu-t173.html>

[04.03.2011].

http://www.haber53.com/6949_Trabzon-da-postayla-misyonerlik---.html

[04.03.2011].

<http://www.ordukulturturizm.gov.tr/index.php?option=content&task=view&id=72>

[11.03.2011].

http://www.unye.bel.tr/?page_id=739 [11.03.2011].

<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-68458/manastirlar.html>

[11.03.2011].

<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-68481/diger-tarihi-yapilar.html>

[11.03.2011].

<http://www.karahana.com/makaleler/folklor/kalandar%2520yilbasi%2520noel.htm> [13.03.2011].

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10765023> [13.03.2011].

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16718267> [13.03.2011].

<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-34508/muze-ve-orenyerleri.html>

[13.03.2011].

<http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/belge/1-34508/muze-ve-orenyerleri.html>

[13.03.2011].

http://www.samanyoluhaber.com/h_311493_sumela-manastirinda-ayin-gerginligi.html [14.03.2011].

<http://www.haber7.com/haber/20100815/Sumelada-88-yil-sonra-ilk-ayin-yapildi.php> [14.03.2011].

<http://www.haber7.com/haber/20100818/Gunay-Sumelada-ayinler-devam-edecek.php> [14.03.2011].

http://www.haber53.com/12704_Rize-de-misyonerlik-faaliyeti-iddiasi.html [14.03.2011].

<http://www.cayhaber.net/haber/rizede-misyoner-oyunu> [14.03.2011].

<http://www.haber7.com/haber/20080606/Turkiyedeki-Turk-Kurt-Laz-sayisi.php>
[16.03.2011].

<http://www.haber7.com/haber/20080606/Turkiyedeki-Turk-Kurt-Laz-sayisi.php>
[16.03.2011].

http://www.haber53.com/25061_Rize-de-Festival-maskesiyle-Ermenicilik.html
[24.03.2011].

http://www.haber53.com/25061_Rize-de-Festival-maskesiyle-Ermenicilik.html
[24.03.2011].

<http://remzikilic.com/page/8?s=misyoner> [25.03.2011].

<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/02/03/haberler/butun.htm> [02.04.2011].

<http://www.milliyet.com.tr/pontus-nefreti/dunya/haberdetayarsiv/21.05.2007/200211/default.htm>
[02.04.2011].

http://samanyoluhaber.com/s_280527_selanike-yeni-bir-soykirim-aniti.html
[02.04.2011].

<http://www.milliyet.com.tr/atina-da--turk--bayragi-yakildi/yasam/haberdetayarsiv/22.05.2006/157762/default.htm>
[02.04.2011].

<http://www.omerasan.com/kitaplar.html> [05.04.2011].

<http://www.iha.com.tr/haber/detay.aspx?nid=5029&cid=10> [05.04.2011].

http://samanyoluhaber.com/h_212860_bir-harita-krizi-daha-!.html [10.04.2011].

<http://www.haber7.com/haber/20110121/Yunan-gizli-servisinin-okuttugu-20-Turk.php> [10.04.2011].

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=648124&Date=10.04.2011&CategoryID=97>[10.04.2011].

<http://www.milliyet.com.tr/2002/12/16/guncel/agun.html> [15.04.2011].

<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/109> [25.04.2011].

<http://www.artvinkulturturizm.gov.tr/belge/1-58635/kiliseler.html> [25.04.2011].

http://www.artvinmedya.com/haber_detay.php?haber_id=26580[25.04.2011].

http://www.pazar53.com/news_detail.php?id=8816[25.04.2011].

ÖZET

Misyonerler Anadolu'da en parlak dönemlerini 19. yüzyılda yaşamışlardır. Osmanlının zayıf düştüğü bu dönemini çok iyi değerlendiren misyonerler, ülkede faaliyetlerini açtıkları okullar, kurdukları dernekler, destekleri kurum ve kuruluşlar sayesinde yoğun bir şekilde yürütmüştür. O dönemde etnik kimlikteki insanları hedef kitleleri arasında gören misyoner örgütler, milli mücadelenin kazanılmasıyla birlikte Anadolu'da bir duraklama dönemi yaşamış fakat 20. yüzyılın son çeyreğinde değişen dünya konjonktüründen faydalanarak ülkemizde tekrardan faaliyetlerini artırmışlardır.

Misyonerlerin faaliyet alanlarından biri de Karadeniz Bölgesi'dir. Günümüzde misyonerler gerek bölgede aktif olarak bulunan Samsun ve Trabzon'daki Katolik ve Protestan kiliseleri aracılığı ile gerek bireysel gerek de yörede çeşitli adlar altında açılan Batı kaynaklı kurum ve kuruluşlar sayesinde faaliyetlerine devam etmektedirler. Ayrıca misyonerler, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rum, Ermeni, Laz, Hemşin, Gürcü vatandaşların etnik kimliklerine dönük tarihsel araştırmalar yapmakta, bu insanlara özlerinde üstün medeniyet olan Hristiyan oldukları fakat dedelerinin Müslümanlar tarafından asimilasyona tabi tutularak zorla Müslümanlaştırıldığı anlatılmaktadır. Samsun, Trabzon ve Rize yörelerinde yoğunlaşan bu faaliyetlerde misyonerler her türlü fırsatı değerlendirmekte, propaganda yapabilmek için turistik gezileri dahi kullanmaktadırlar.

ABSTRACT

Missionaries in Anatolia lived their most brilliant periods in the 19th century. Missionaries took the advantage of this period which Ottoman Empire lost its strength. They intensively conducted their activities such as opening schools, establishing associations, supporting agencies and organizations in this period. Missionary organizations who accepted the people who have ethnic identities in the target group, lived a standstill period when Muslims won the national struggle in Anatolia. But in the last quarter of 20th century, by taking the advantage of changing world conjuncture, missionaries increased their activities in our country again.

One of the missionaries' operating fields is "the Black Sea Region". Today, missionaries continue their activities by the agency of Catholic and Protestant churches in Samsun and Trabzon that are active and by the agency of western origin institutions and organizations established under various names in the region or individually. In addition, today missionaries do historical researches towards ethnic identities of Greek, Armenian, Laz, Hemsin, Georgian citizens who live especially in the Eastern Black Sea Region. They tell these people that they are actually Christians -the superior civilization- and also tell them that their grandfathers are assimilated and forced to become Muslims by Muslims. In these activities which are focused on the regions Samsun, Trabzon and Rize, missionaries seize every opportunity they have and they even use the touristic trips for making propaganda.

ÖZ GEÇMİŞ

1984 yılında Sakarya’da dünyaya geldi. İlköğrenimini Rize’de Çiftekavak İlköğretim Okulunda, orta ve lise öğrenimini Rize Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. 2003 yılında girdiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl Artvin’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmaya başladı. Burada görev yaparken 2009 yılında Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı ve Haziran 2011’de Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. 2010 yılında tayininin Rize’ye çıkmasıyla birlikte Rize’nin Çayeli ilçesinde görev yapmaya başladı ve halen aynı görevi devam ettirmektedir.